

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Župnik se je vzdramil in težka mora se mu je odvalila od prsi. Vzdignil se je v postelji, naslonil se je s komolcem ob zglavje in je premišljeval.

Neprijetne sanje so bile: sedel mu je na prsih človek neznanec, režal se mu je široko v obraz in je mežikal s hudobnimi očmi.

„Kdo je bil?“ je premišljeval župnik. Popolnoma neznan je bil obraz, toda zdelo se mu je, da ga je že videl nekoč, le v sanjah morda, pred davnim časom . . . Neznanec, kdorski že bodi: nespodobno je bilo, da si prišel ob tej mirni uri, o polnoči, ter sedel široko na trudne prsi! . . .

Slabo je bilo župniku; posegel je po kozarcu in je omočil ustnice. Še je držal kozarec v iztegnjeni roki, ko se je stresel od glave do nog, pol od strahu, pol od mraza. Okno je bilo odprto in župniku se je zdelo, da sliši korake na dvorišču.

„Kdo hodi tod ob tej pozni uri? S tihimi koraki, brez glasu, kakor plahonogi tat?“

Dasi mu je bilo hladno, se je vzdignil trudoma iz postelje ter se je napotil k oknu.

Lepa je bila noč. Bela mesečina je bila razlita po dvorišču. Tiho, nekoliko omahovaje je hodil človek po dvorišču, dolga senca je blodila ž njim.

„Kdo si? Odkod prihajaš?“ je zaklical župnik.

Človek pa se ni ozrl; krenil je na desno, nato je krenil na levo, iskal je pač.

Župnik se je razsrdil.

„Ali te ni sram, pijanec, da se potikaš tako pozno po tem tistem kraju in motiš spodobne ljudi?“

Ni odgovoril, še z roko ni zamahnil. Zibal se je polagoma ob svetlem zidu, njegova dolga senca je vstala ter se vzpela visoko prav do pisanega okna; zibala se je zmerom dalje od okna do okna,

naposled je nenadoma ugasnila, popila jo je mesečina. Tam nekje, v temi, so zaškipale duri.

Župnik je stresel z glavo.

„Tako se plazijo tatje, neverniki, vse križem po teh brezbožnih krajih!“

Nato se je vrnil v posteljo, zavzdihnil je samo še enkrat in je takoj zaspal.

Komaj je zatisnil oči — mislil bi navaden človek, da je minila le minuta — se je vzbudil in dan je bil. Veselo je sijalo solnce skozi okno, lepo in veliko jesensko solnce. Zaklenkal je zvon, pesem njegova pa je bila čudo otožna; Bog vedi, kje je umiral truden popotnik.

Župnik se je polagoma napravljal, premišljeval je in molil. Nenadoma se je domislil neprijetnih sanj in grenka nejevolja mu je segla v srce. Stopil je k oknu; gorka, čista svetloba je lila skozi jablane na vrtu, dvorišče je bilo še v senci.

Hlapec je zaloputnil spodaj duri in je šel z lenimi koraki in zehaje preko dvorišča.

„Miha!“ je zaklical župnik. „Miha, povej mi, ali nisi ničesar slišal po noči?“

„Kaj bi slišal, gospod?“ je odgovoril Miha.

„Neki človek, tat in razbojnik, se je klatil po noči tod po dvorišču!“

Župnik je hotel še povedati, da se je bil tisti razbojnik priplazil celo v sobo, kar na posteljo, na trudne prsi. Toda hlapec je stresel z glavo in je šel dalje, proti hlevu.

„Čudni so gospod!“ je premišljeval Miha spotoma. „Že nekaj časa ni vse po pravici . . . Stari so!“

Odprl je duri v hlev, kmalu nato pa se je vrnil na dvorišče z urnimi koraki.

„Gospod! Gospod!“

Župnik se je prikazal ob oknu.

„Precej pridite doli! Neki človek leži v hlevu!“

Župnika je izpreletelo po vsem telesu; dvakrat mu je padla suknja iz rok, predno jo je oblekel.

Odpirale so se duri tu, tam; prišla je dekla, kuharica je prišla, celo iz cerkve je prišlo nekaj žensk in mahoma je oživel dvorišče.

„No, zijala, zijala! Čemu pa ste prišli, kdo vas je klical? Molit!“

S tresočo nogo je prestopil prag in je iztegnil roke.

„Kaj? Saj je tema, saj nič ne vidim! Odpri vrata na stežaj!“
Škripaje so se odprla vrata; konj se je ozrl radovedno proti pragu, tudi vola sta pogledala z debelimi očmi.

Iz kupa slame, precej pri vhodu, je molel velik, raztrgan črevelj; župnik se je približal polagoma in je pobežal z nogo.

„Kaj je človek, ali ni? — No, vstani, klada!“

Nič se ni zgenilo in župnika je obhajalo tesno, neprijetno čuvstvo.

„Tak primi no, Miha; poglej, kaj je!“

Tudi hlapec ni bil pogumen; stopil je oprezno k slami in se je sklonil.

„Seveda je človek! Vznak leži, z nogami navzgor.“

Sklonil se je niže, zgrabil je z obema rokama in je vzdignil. Ženske so zakričale, tudi župnik se je plaho umaknil. Na slami je ležal človek, v razcapane cunje oblečen; obraz je bil v senci, videla so se samo široko odprta usta.

„Ali je živ, ali je mrtev?“ je vprašal župnik s tresočim glasom in od čudnega strahu mu je gomezelo po hrbtu, po licih.

Hlapec je potipal za roko, toda izpustil je takoj; telo je padlo na slamo, glava je butila ob trda tla; kakor prej je štrlel visoko raztrgani črevelj.

„Ves mrzel je in moker!“

Hlapec se je stresel in je stopil v stran.

„Kaj ni mogel nikamor drugam? Kakor nalašč pride sem!“

Ko je bila udarila glava ob trda tla, se je okrenil obraz proti luči. Suh je bil in siv, poraščen do nosa, čelo so zakrivali kuštravi lasje; usta so bila odprta, napol odprte so bile tudi oči in so gledale belo in topo.

Župnik je vztrepetal in se je pokrižal.

„Pomozi Bog in sveta Mati božja!“

Spoznal ga je bil takoj; isti škodoželjni izraz na široko režečih ustih, isti beli, topi pogled; in tudi obleka je bila ista, prav tako razcapana in umazana.

„Pojdi, Miha, teci po župana!“

Nato se je okrenil župnik proti pragu.

„Kaj pa vi? Kaj pa prodajate zijala? Marš!“

Posegel je po palico, zamahnil je v velikem kolobarju in ženske so pobegnile proti cerkvi. Nikoli še niso videle župnika tako srditega; žile na čelu so mu bile nabrekle, obraz je bil temnordeč in zabuhel.

Pozvonilo je v tretjič; v zakristiji je čakal cerkovnik in se je čudil. Naposled je prišel župnik; stopil je v zakristijo s trdim korakom in je zaloputnil duri. Rekel ni besedice, na nikogar se ni ozrl. Hlastno in nejevoljno se je oblačil, premikal je ustnice in je mrmral, cerkovniku pa se je zdelo, da ne mrmra pobožnih molitev.

Tisto jutro je minila maša čudo hitro; neprestano so se prekriževale ženske, poklekale so in vstajale, šlo je po bliskovo. Župnikov talar je frfotal po oltarju; okorni, debeli, belolasi starec se je vrtel kakor novomašnik in pri blagoslovu se je okrenil tako urno, da mu ljudje niso videli obraza. Cerkovnik je begal okoli oltarja, sopel je težko in se je čudil neprestano. Še so klečale v klopih pobožne ženske in so molile in strmele proti oltarju; toda oltar je bil že prazen in dvoje sveč je brlelo žalostno. Župnik je bil zagrnil kelih s spretno roko, blagoslovil je mimogrede in se je napotil jadrno proti zakristiji. Slekkel se je ter pometal obleko križem po zakristiji, nato je ogrnil suknjo in je odhitel na dvorišče.

Nabralo se je bilo že mnogo ljudi; župan je bil tam in učitelj, otroci so se podili po dvorišču, ženske so blebetale, moški so ugibali; celo malo, lepo prase se je bilo izgubilo iz hleva in je begalo strahom in kričeč med ljudmi.

Stopili so v stran in so napravili pot, ko se je prikazal župnik. Pogledal je ježno na ljudi in je stopil naravnost k županu.

„No, kaj?“

„I, kaj bi?“ se je nasmehnil debeli župan. „V mrtvašnico ž njim, pa je konec besedi!“

„Ali je mrtev?“

„Seveda je mrtev; še besede ne zine, usta pa ima odprta.“

Župnik je namršil obrvi.

„Človek je, po božji podobi ustvarjen . . . Miha, naprezi in pojdi po zdravnika!“

Nato je stopil župnik z županom in učiteljem v hlev. Človek je ležal tam kakor prej, z glavo navzdol.

„Vsaj drugače bi ga položili; tu leži kakor . . . Bog vedi kaj!“

„Če je itak mrtev!“ je odgovoril župan.

„Ti, ki zijaš tam na pragu,“ je zaklical župnik, „pridi rajši sem in položi človeka po krščansko!“

Takoj je izginila glava. Nato se je sklonil župnik sam, zgrabil je neznanca pod pazduho in ga je položil na slamo.

„Da bi vsaj vedeli, kdo je!“ je ugibal župan. „Iz naše vasi ni; v celi občini niso videli takega človeka, drugače bi ga bili zaprli! Pride, leže in umrje . . .“

Učitelj je opazoval neznanca od blizu.

„Ali je starec, ali je mladič? Lahko bi mu bilo dvajset, lahko tudi petdeset let! Morda ima v teh cunjah kakšne stvari, vsaj kakšno znamenje — iz katere dežele je doma in kam se je bil nameril...“

Zdaj se je sklonil tudi župan, odgrnil je neznancu suknjo in je iskal po žepih. Našel ni drugega nego skorjo kruha, trdo kakor kamen, in košček papirja, na katerem je bilo napisano z velikimi, okornimi črkami: „Polikarp“.

Župan je zmajal z glavo.

„Potepuh je pač, brez doma in brez imena! Klatil se je Bog vedi kod in ko je bilo treba umreti, je legel, kjer so bile pač duri odprte . . . Bog mu daj mir in pokoj!“

Župnik je vzel papir in roka se mu je tresla.

„Morda mu je bilo tako ime“, je omenil učitelj.

Župan pa je stresel nejevoljno z glavo.

„Polikarp? Tako ni ime nobenemu človeku na svetu!... Janez, Jože, Franc — to so imena! Če je kakšen Polikarp svetnik v nebesih, pač nima veliko opravila!“

Župnik je spravil list in je molčal; rdečica v njegovem obrazu je bila bledejša, nekaj težkega in mrzlega mu je leglo na srce. Mislil je trudoma in se ni mogel domisliti, čemu je bil prišel k njemu človek neznanec ob svoji žalostni poslednji uri . . .

Prišel je zdravnik, vesel, majhen, trebušen gospod in se je takoj spravil nad neznanca.

„Seveda je mrtev! Od lakote in vsega hudega je poginil!“

In ker je bil župnik pleg, je pokrižal zdravnik neznanca po čelu, ustih in prsih.

„Zdaj ima vsaj mir! Potepuh je bil, siromak brez krova . . . Na obrazu se mu pozna, da je doživel veliko . . . Čudno se mi le zdi, čemu si je bil izbral baš farovski hlev . . .“

Župnik je nabral čelo v zlovoljne gube.

„Če bi bil prišel umret kam drugam, recimo v vaš hlev — čemu baš tja? . . . Izgubil se je bil, blodež, pa je legel, kjer so mu odpovedale noge . . .“

Še je govoril župnik, ko se je nenadoma nečesa domislil.

„He, Miha! Kaj nisi zaklenil hleva sinoči?“

Hlapec se je začudil.

„Seveda sem ga zaklenil, dvakrat, kakor zmerom . . .“

In s sumnjivim, skoro plahim pogledom se je ozrl na mrtvega neznanca.

„No, no!“ se je nasmehnil zdravnik. „To pot si bil pač pozabil. Dandanes ne prihajajo ljudje skozi ključalnico; suh je kakor treska, tako suh pa le ni!“

Miha se je razsrdil.

„Nisem pozabil! Bog mi je priča, da sem zaklenil vrata! Kaj jaz vem, če ni bil sam hudič ukrenil te stvari!“

Prekrižal se je in se je odmaknil od mrtveca še za par korakov.

Oglasil se je župnik, z mehkim, trepetajočim glasom, kakor da bi prosil usmiljenja.

„Miha, povej, Miha, kaj nisi bil sinoči pri Gašperinu? Ali nisi pil malo črez mero? Greh je, ampak odpuščeno ti bodi! Le po pravici govori, Miha!“

„Pri Gašperinu sem bil, gospod župnik, vse je res, in tudi pil sem; ampak vrata sem zaklenil prej!“

Natihem je bil župnik sam prepričan, da je bil hlapec vrata zaklenil. Po noči, ob tisti sveti in skrivnostni polnočni uri so se godile stvari, ki jih človeška pamet ne more dognati . . .

Spravili so neznanca v mrtvašnico, župnik pa je poškopil hlev in tudi vrata z blagoslovljeno vodo . . .

Tako se je nagnil dan, se je bližala noč. Ozrl se je župnik proti nebu in je videl, kako je bledela rdeča zarja na zahodu. Dvorišče je bilo že vse v senci, črne so bile jablane. Zapel je zvon in je oznanjal noč.

Ob takih tihih, lepih jesenskih večerih, ko se čuti trudni starec tako sorodnega tistemu obledelemu nebu, v predsmrti, žalostno-trudni slutnji trepetajočemu drevju, je posedal župnik na vrtu in je premišljeval o minljivosti vseh posvetnih stvari in o bližnji sodbi božji. Tisto noč pa ga je bilo strah teme, neprijaznih senc, ki so segale zmerom dalje in zmerom više. Stopil je v vežo, napotil se je po stopnicah in je napravil v sobi luč.

Odprl je brevir, da bi molil. Srce pa mu je bilo razmišljeno ob molitvi, uhajale so misli v tuje kraje.

„Kako žalostno gori luč nocoj!“

Privil je svetiljko, toda visoki plamen je trepetal in je bil podoben zatoхло brlečim svečam ob mrtvaškem odru.

Zaprli je brevir in je stopil k oknu. Hitro se je bilo znočilo zunaj; belo je bilo nebo na zahodu in že so se vžigale zvezde . . .

Sam ni vedel, kdo ga je bil poklical, kdo mu je kazal pot: župnik je premeril sobo kakor v sanjah, premeril je drugo in tretjo in je prišel v tesno izbo, do vrha napolnjeno z debelimi, zaprašenimi knjigami. Odgrnil je malo okence in odprl se mu je razgled naravnost na pokopališče.

Tam je že sijal mesec, velik in bel, svetili so se križi, čudovito jasno se je svetila mrtvaščnica. Ob malem, omreženem okencu mrtvaščnice se je prikazal tedaj obraz; natanko je razložil župnik votline oči in ust.

Cuden, mrzel mir mu je legel na srce; vrnil se je v sobo, kjer je gorela luč, ogrnil si je suknjo in si je privihal ovratnik, da bi se ne prehladil. Nato se je napotil; in kakor je bil miren, so se mu noge tresle in so mu včasih zašklepetali zobje.

(Dalje prih.)

Prorokovanje.

(Poljski motiv.)

„Lepo deklè, ljubo deklè,
ah, zakaj me ti ne ljubiš?
Vranec v zlato podkovan mi
z biseri je ves okrášen
in srce mi bije v prsih
vredno biserov in zláta!“
Pa mu deva odgovarja:
„Ah, kako bi te ljubila?
Ti odhajaš v boj krvavi!
Turek konju zlato vzame,
bisere in vse dragulje,
dal verižico bo zlato
svoji sladki devojčici . . .
Tebe pa prebode z mečem,
tvojo glavo poteptajo
turški konji tam na plani —
in razkljujejo srce ti
tam na polju črni vrani . . .“

M. P. Nataša.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

II.

očasi je šel župnik preko dvorišča, mimo vrta. Na jablanah je pošuševalo listje in je padalo. Zavil je na cesto, ki se je svetila v mesečini kakor s svežim snegom pokrita.

Od cerkve do pokopališča je bilo komaj sto korakov. Že je stal župnik pred velikimi železnimi vrati, prijel je za kljuko in je stresel nalahko. Glej, kljuka se je vdala, vrata so se odprla, zaškripala so hripavo in župnik je stopil na blagoslovljena tla.

Mesečina je oblivala vse pokopališče; tenke, dolge sence so se bočile preko gomil. Sredi pokopališča je stal velik križ z razpetim Kristusom in njegova senca je segala prav do železnih vrat.

Župnik se je odkril in je povetil glavo. Zgodilo se mu je čudno, bridkost mu je napolnila srce. Komaj je še mislil na strahoto te noči in svoje poti, komaj je še videl pred sabo vegaste, plesnive križe, polpodrta kamenita znamenja. Grehi, zdavno že obžalovani, milostno odpuščeni, so mu ob tej zlosumni uri obtežili dušo.

Dolga je bila pot od križa do mrtvašnice — preromal je pač dolgo življenje . . .

Tako stoji starec, betežen ves in sivoglav, blizu konca dolge poti in spozna ob prepozni uri, da ni služil ne Bogu in ne svojim bližnjikom, temuč sam sebi in svojemu mesenemu poželenju. Vsa dobra dela — in toliko jih je bilo! — so izvirala iz hinavstva. Ni čakal človek plačila v nebesih; stoterno si je povrnil sam in je občutil povrhu še ukradeno sladkost dobrodelnosti . . .

Naslonil je župnik glavo ob veliki križ in je molil.

Kaj se ni oglasilo od mrtvašnice sem, poklicalo z nestrpnim glasom, kakor kliče človek, ki gleda na zlobnourni kazalec ure in bi ga rad ustavil z nejevoljno roko? . . . Župnik se je napotil po beli, peščeni stezi proti mrtvašnici. Visoko v zvoniku je zahreščalo, zdrknilo, ura je bila polnoči. Jadrno je bil prišel sveti čas, komaj minuta je minila od zgodnjega večera do te skrivnostne ure.

Župnik se je oziral na vse strani in ni zapazil ničesar. Toda zdelo se mu je, da se je bilo zgenilo tu, tam, da je šklepetalo, pošumevalo narahlo, da se je klopotoma zapiralo in odpiralo, kakor da bi odskakovali pokrovi od rakev. Dihnila mu je v obraz zatoхла mrtvaška sapa, hušknilo je prav mimo njega breztelesno bitje, nemirno blodeča duša, z grehi obložena, v stoletni ogenj obsojena.

Pokrižal se je in je pobožno sklonil glavo.

„O vi pravični, pod bremenom kesanja vzdihujoči, ki prosite objokani pred nebeškimi vrati, dodeli vam Bog svojo neskončno milost!“

Jadrno je hitel čas in župnik je vztrepetal, ko ga je poklical nestrpen, ves že zlovoljen glas. Pod zaščito pobožne molitve se je bližal župnik mrtvašnici. Vdano mu je bilo srce, noge pa so bile trudne in so se tresle.

Počasi je odprl duri in je postal na pragu. Temno je bilo v mrtvašnici, le skozi okno je sijal pramen bele mesečine, naravnost na mrtveca, ki je ležal na visokem odru. Župnik se je približal, stal je tik pred njim.

Neznanec je bil oblečen še zmerom v tiste razcapane cunje; prsi so mu bile razgaljene. Ležal je iztegnjen na odru, roke ob životu. Glava je bila globoko nagnjena, ležala je na trdem lesu. Nikogar ni bilo, da bi bil položil siromaku blazinico pod glavo ali vsaj kako staro kamižolo. Župniku se je zasmilil; sklonil se je in je iskal po mrtvašnici; naposled je našel v kotu zraven lopate raztrgan predpasnik in prazno vrečo; položil je oboje neznancu pod glavo in zdelo se mu je, da je bil siromak sam vzdignil glavo ter se hvaležno oddahnil. Nato je prinesel župnik vegast stol ter je sedel poleg odra, neznancu ob vzglavje.

Opazoval mu je obraz, ki se je svetil v mesečini. Lica so bila rumenkasto bleđa, oči so bile globoko vdrte, napol zatisnjene. Dasi je bil obraz ves poraščen in so padali kuštravi lasje do obrvi, je bilo župniku očito, da je bil človek še mlad in da je bil njegov obraz nekdanj pač zelo bel in nežen. Veliko, brezkončno trpljenje je bilo zarezalo gube vanj, je stisnilo prej tako polne in vesele ustnice in je potisnilo obrvi do oči. Pogledal je na roke — tudi roke so bile majhne in nežne, toda vse razpraskane in od solnca zarjavele.

Župnik je vstal in se je sklonil preko mrtveca.

„Povej mi, kdo si, da zadobi moja duša mir!“

Zgenile so se trepalnice, smehljal je zaigral okoli ustnic. Župnik je zapazil strahoma, da ni ležal mrtvec pred njim, temveč živ človek, ki se je zatajeval iz same hudomušnosti.

„Povej mi, zakaj si bil prišel k meni ob tako poznem času? Povej mi, kaj hočeš od mene, da si tako prišel ter ugrabil mojemu srcu zadovoljnost bogoslužnega starca? Kaj sem ti storil, da si vznemiril poslednje dni mojega življenja?“

Župnikov glas je bil proseč, skoro jokajoč. Smehljal na obrazu neznanca pa se je širil, zmerom bolj razločen je bil in zmerom bolj prešeren. Oči so se polagoma odpirale, punčice so se obračale na desno stran in so se svetile. Naposled je zganil nalahko tudi z roko. uprl se je z dlanjo, kakor da bi se hotel vzdigniti.

„Kaj me ne poznate, gospod župnik?“ je vprašal smehljaje, z zelo prijetnim, mehkim glasom. V tej lepo zveneči mehkobi je bilo celo nekaj plahosti, ki je bila ostala neznancu pač še iz življenja.

„Ne, prijatelj, ne poznam te!“ je odgovoril župnik odkritosrčno. „V tvoji suknji je bil listek z imenom ‚Polikarp‘; ampak takega imena, oprosti, ni imel še živ človek na svetu. Pač sem že krstil tisoč ljudi v dolgih dneh svojega pastirovanja, toda ne spominjam se, da bi bil kaznoval nedolžnega človeka z imenom Polikarp...“

Resnično se je vzdignil neznanec na odru, uprl se je ob desni komolec, sklonil se je bliže k župniku, svetle oči so bile zdaj široko odprte.

„Domislite se, gospod župnik, domislite se!“

V enem samem trenutku je preletel župnik v svojih mislih dolgo vrsto let ter se je ustavil v davni preteklosti. Ustavil se je — kri mu je ginila iz lic in začel se je tresti po vsem životu. Iztegnil je roko proti neznancu in se je umikal z omahujočimi, okornimi nogami.

„Ali ste se domislili, gospod župnik?“ . . .

Smehljal na ustnicah neznanca je bil še bolj prešeren, že je bil zloben, nekaj sovražnega se je zasvetilo v očeh.

„Ali ste se domislili? . . . Zdaj sem prišel, da narediva račun. Dolga je bila cesta in skoro sem se bal, da ne izgrešim cilja, ali da ne obležim tam kje v jarku. Natanko ob pravem času sem dospel, kakor da bi bil izračunil na minute; toliko da so me še nosile noge in niti moči nisem več imel, da bi si bil poiskal pošteno vzglavje... Vedel sem, da pridete nocoj, in lepo je, da ste prišli . . . Narediva račun!“

Skrčil je tudi kolena, vzdignil se je čisto na odru in se je napravljaj, da bi vstal.

Župnik je iztegnil obedve roki in je pokleknil.

„Usmili se v imenu božjem, usmili se starca!“

V istem hipu je legel neznanec na oder, glava je udarila ob les in nato je ležal iztegnjen, roke ob životu, popolnoma kakor prej; tudi oči so se zaprle in le skozi ozki presledek je gledala motna, mrtva belina.

„Tebi, o Bog, čast in hvala!“ je zavzdihnil župnik. Pot mu je lil od čela, tresel se je po vsem životu, in ko je vstal, je komaj premaknil nogo; šel je sključen, težko sopeč, kakor devetdesetleten starec, ki gleda v tla in išče groba . . .

Ob durih je bilo v izdolbenem črnem kamenu par kapljic blagoslovljene vode. Župnik je pomaknil vanjo prste in se je najprej pokrižal, nato je poškopil v znamenju križa tudi mrtveca.

„Počivaj v miru!“

Na glas je izpregovoril, toda nič vere ni bilo v tem glasu, trepetajočem od groze. Poslednjikrat se je ozrl na mrtveca in zdelo se mu je, da strmi vanj skozi presledek med trepalnicami . . .

Še svetlejša je bila mesečina, ko se je vračal župnik preko pokopališča. Jasno je bilo kakor po dnevi; sence so bile bolj krepko začrtane, svetloba je bila žarnejša nego v solncu; razdalje so se izpremenile; vse stvari so bile bližje in manjše. Tam v dolini je ležala vas in bele hiše so bile tako blizu in tako majhne so bile, da bi se človek sklonil ter pokril z dlanjo vso vas.

Župnik je zaprl železna vrata in se je vračal počasi ob zidu, ob vrtu proti farovžu. Zelo dolga se mu je zdela pot in truden je bil. Ko je došel na dvorišče, je stopal potihoma in oprezno, da bi ne hreščal pesek pod koraki. Prav tako potihoma in oprezno je odpiral duri, da bi se morda ne vzdramila kuharica, poslušala še v poluspanju, nato poskočila strahoma ter prižgala svečo. Plazil se je po stopnicah, kakor tat je odpiral duri v spalnico. Ves utrujen in bolan je sedel na stol poleg postelje in je zakril obraz z rokami.

„Hudo si me kaznoval, o Gospod! . . .“

Danilo se je komaj, ko so sedeli v kuhinji hlapec, kuharica in dekla.

„Take noči še ni bilo!“ je zavzdihnila kuharica. „Kaj nisi slišal, Miha, kako je hodilo po dvorišču, po stopnicah?“

Tudi Miha je bil ves zaspan in zlovoljen, kakor po prečuti noči.

„Seveda sem slišal! Mimo okna je šlo, prav dobro sem videl, ko sem se nenadoma zbudil; tam na cerkvi se je zibala senca ob zidu . . .“

„Poslušam, poslušam,“ je pripovedovala dekla, „in slišim, kako se plazi mimo okna kakor tat. Kri mi je zastala — vedela sem precej, da hodi okoli tisti razbojnik, ki je umrl po noči v hlevu, Bog mu daj večni mir in pokoj! Od strahu si ne upam dihati; on pa gre prav mimo okna, zadene se s komolcem obnje in gre dalje. Daleč je že bil, ko vstanem in vzamem molek in stopim k oknu. Kaj sem videla tedaj, o ljudje krščanski? Nekdo hodi po pokopališču, postane pred velikim križem, odpre duri v mrtvašnico. Tisti človek je bil, ki je umrl po noči v hlevu . . .“

Vsi trije so se pokrižali.

„V tej hiši ni vse po pravici!“ je govorila kuharica tiše, skoro šepetaje. „Zakaj je prišel naravnost v farovž in je umrl tam, tebi nič, meni nič? Pa zakaj se plazi zdaj tod okoli, ne zadobi miru?“

Spogledali so se in vsem trem je zaključala v srcu ista misel.

„Nocoj ne bom zatisnila očesa!“ je potožila dekla. „Zakleni, Miha, zakleni varno vse duri — Jezus, če bi prišel v sobo, stopil k postelji! Razbojnik je bil v življenju . . .“

Miha je stresel z glavo.

„Ne pomaga nič, zapirati duri . . . Ko sem bil v mestu, pomislite, kaj se je zgodilo tam. Leži v mrtvašnici družba mrličev, brezbožnih ljudi, potepuhov, ki so si bili sami končali življenje z neverno roko. Trdno so bile zaklenjene duri — toda zjutraj, glejte, leži pred durmi, ves potolčen, star in nemaren žid. Po noči, opolnoči, so ga bili pretepli tovariši ter so ga vrgli iz mrtvašnice, ker je bil ostuden in je dišal neprijetno. Taki so ljudje!“

Kuharica se je stresla od groze.

„Tako blagoslovijo človeka in ga pokopljejo po krščansko, on pa, ne da bi mirno spal in čakal božje sodbe — o, zame ne bo več mirne noči; in pokopališče je tako blizu! . . . Če bi popoškropili prag in okno z blagoslovljeno vodo?“

„Dobro bi bilo!“ je prikimal hlapec. „Ampak, po pravici rečeno, ne bojim se mrličev. Nikomur še nisem storil hudega, temu razbojniku celo ne. Tisti naj se ga boji, ki ima kaj na vesti!“

In spet so se spogledali vsi trije.

„Pojdi zdaj, Marta, pokliči gospoda!“

Miha je vstal in se je napotil v hlev, kuharica pa je šla buditi župnika. Težka ji je bila pot, noge so ji bile okorne od ponočnega,

komaj prestanega strahu. Stala je nad stopnicami, ni si upala potrkati, še proti durim ne pogledati. Prijela je naposled za kljuko in se je zelo začudila; duri so bile samo priprte.

S plahim korakom je prestopila prag; prva soba je bila prazna. Potihoma, po prstih je stopala proti spalnici in srce ji je bilo tako težko, stisnjeno od groze, kakor ponoči, ko se je plazila skrivnostna senca mimo okna.

„Tod je hodil!“ je pomislila in se je pokrižala.

Tudi v spalnico so bile duri samo priprte. Odpahnila jih je narahlo ter je pogledala v izbo. Župnik je sedel na stolu poleg postelje globoko sključen, čelo skoro na kolenih in obraz zakrit z rokami. Oblečen je bil, črevlji so bili rosi in suknja je bila spodaj ob robu oblatena; klobuk je ležal na tleh.

„Jezus, Marija in vsi sveti angeli božji!“

Z omahujočimi koraki se je vrnila kuharica v kuhinjo, sedla je na stol in dolgo ni izpregovorila besede. Naposled so se ji usule solze po licih.

„Molite, ljudje, molite za gospoda in za njegovo ubogo dušo!“

(Dalje prihodnjič.)

Ne obupuj!

Črna obupa je pot,
polna težkih zmot.
Z iluzijami ideale
mečeš raz vzvišene piedestale,
slepo divjaš proti samemu sebi,
kakor temne oblake na nebi
vidiš vse svoje dejanje,
vidiš vse svoje nehanje
in do grla se dvigne ti stud.
Bodi pravičen, ne bodi krut!
Če ti je zvezda sijala le eno noč,
bodi hvaležen, bodi hvaležen
in misli, da spet se povrne nekoč!

Pavel Golob.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

III.

tali so ljudje in so ugibali. Niso mogli ugeniti. Takega pogreba še ni doživela vas. Posegel je človek, da bi zgrabil skrivnost, no, segel je v meglo.

Vršilo pa se je po vrsti takole:

Navsezgodaj je prišel k župniku cerkovnik in je dejal: „Tistega potepuha, ki je poginil v hlevu brez zakramentov, zagrebemo pač kar tako in brez ceremonij, tja v kot, kjer so pokopani tatje in razbojniki . . .“

„Kako?“ je vzkipeł župnik in je ves zardel. „Kako govoriš o krščanskem človeku? Da bi le prišel po noči in te zgrabil za ušesa in te pošteno stresel! Nič brez ceremonij! Prišel je človek in je umrl v mojem hlevu, in zatorej je moja skrb, da ga pokopljemo po človeško! Le brž se napravi in pokliči pogrebce, in v črno naj se oblečejo! In tudi pevcev poišči, da mu bodo zapeli na grobu, sam pa pojdi in mu zvoni z velikim zvonom, zato da zadobi njegova duša mir!“

Cerkovnik se je čudil in je šel po stopnicah in se je čudil zmerom bolj.

„Umrła je lani stara Kovaška, pobožna ženska, napol svetnica, pa ji nismo zvonili z velikim zvonom in nikogar ni bilo, da bi ji zapel na grobu. Tudi meni, kadar me pozove Bog, ne bodo peli. Tako pa pride potepuh, nevernik morda —“

Nejevoljno je stresel z glavo in na dvorišču je celo pljunil.

Takoj se je razleglo po vasi, da, po vsej fari in celo preko hribov; nekaj neprijaznega je leglo na srca, zlovoljno so gledale oči.

„Prišel je bil po noči, živa duša ne ve odkod, razcapan je bil in neumit in je poginil v hlevu kakor brezbožna žival. In glejte — zvoni mu na fari z velikim zvonom, črno oblečeni pogrebci nosijo rakev, spremlja jo župnik sam in ob grobu pojo pevci žalostinke . . . Čudna znamenja — nič dobrega ne hrani prihodnost! . . .“

K župniku je prišel mizar in se je odkril in poklonil na pragu.

„Rakev mi napravi!“ je zapovedal župnik. „Trdno in pošteno rakev, iz močnih hrastovih desek, tako da ne bo strohnela nikoli in da je v sto in dvesto letih ne bodo preglodali črvi! Lepo jo pobarvaj, tako da se bo svetila, in bel križ, velik bel križ napravi na vrhu!“

Šel je mizar in se je čudil. Ko je stal pred hišo in tesal rakev iz težke hrastovine, so prihajali sosede in so gledali s temnimi očmi.

„Kdaj, prijatelj, boš tesal meni tako rakev, tako lepo pooblano in pobarvano, s tako velikim križem? In jaz sem krščanski človek, nikogar še nisem osleparil, z nikomer se še nisem tožil!“ . . .

Zamolкло je zazvonilo, razleglo se je glasneje, ves zrak se je stresel nad faro in se je tresel neprestano kakor v skrivnostni bojazni. Spogledali so se ljudje in so se odkrili; srca so bila težka, žalostnih slutenj polna . . .

Komaj je ugledal župnik mizarja, ki je peljal na vozičku rakev na pokopališče, se je napravil tudi sam; toliko da se je še utegnil pokrižati. Pred mrtvašnico je došel mizarja.

„Kako si napravil?“

„Trdno rakev; če bi se uprl človek s pleči, ne bi odrinil pokrova!“

Župnik je pogledal jezo.

„Kaj pa govoriš? Kakšne neumnosti? Saj ne bomo zagrebli živega človeka!“

Sklonil se je in je pobobnal s pestjo po pokrovu.

„No, res bi ne odrinil pokrova! . . . Ampak ob straneh — ali so dovolj močne deske ob straneh?“

„Kakor jeklo! Če bi se uprl s komolci, ne bi jih razmaknil!“

Župnik se je oddahnil globoko in si je obrisal z robcem čelo in lica.

„Tako naj torej spi tu notri v božjem imenu!“

Ozrl se je še enkrat na rakev in je zamrmral:

„Ampak boljše bi bilo, če bi bila lita iz železa . . .“

Mizar je odprl usta in je pogledal topo, toda rekel ni ničesar . . .

Tako počasi je mineval dan, tako leno je romalo solnce proti goram! Župnik je čakal pogrebcev, ki so se mudili, neverniki brezskrbni, po krčmah in drugih brezbožnih krajih. Vdrugič je zapel veliki zvon in župnik se je napotil proti cerkvi.

Ljudje so se zbirali na pokopališču. Nabralo se jih je čudovito veliko in kmalu je bilo pokopališče polno vse do zida. In kakor da bi se bili domenili: vsi ljudje so bili prazniško oblečeni, stali

so odkriti na stezah, ob gomilah, za vegastimi križi; nihče ni izpregovoril glasne besede, tesna so bila srca. Nikjer bi ne opazil človek tistih veselih, zadovoljnih obrazov, ki so drugače pogrebcev čednost; stisnjena so bila ustna in v tla so gledale temne oči. Ali tudi žalosti ni bilo na nobenih licih, v nobenem vzdihu; senca, ki je polagoma zagrinjala pokopališče, ni bila bridkost; bojazen je bila, toliko nemirnejša in groznejša, ker ji človek ni poznal izvora in ni vedel, odkod se bliža zlo in v kakšni podobi.

Polagoma se je nagibalo solnce, že se je skrivalo za goro. Še zmerom so prihajali ljudje, neznanci iz daljnih krajev, ki jih prej živa duša ni še videla na fari. Ob železnih vratih se je prikazal celo človek v pisanem zimskem kožuhu in z visoko črno kučmo na glavi; opiral se je ob palico in je gledal z začudenim in nespartmetnim pogledom proti mrtvašnici. Ženske, nadložne starke v širokih zelenih oblekah so cmokale s tenkimi ustnicami in rožljale z molki.

Prišel je župnik in cerkovnik je šel pred njim s kropilnikom. Naravnost proti mrtvašnici je stopal župnik in se ni ozrl nikamor. Njegov korak ni bil trden, zdelo se je celo, da se mu noge nekoliko opletajo. Glavo je imel povešeno, gledal je v tla z nagubanim čelom in strnjenimi obrvmi. Čutil je morda, da se je oziralo nanj tisoč oči.

„Kako se je postaral!“ je zašepetala ženska za njegovim hrbtom. „Šele od včeraj se je postaral — prej ni hodil tako sključen in tudi lasje še niso bili tako sivi... Težka skrb mu leži na duši...“

Župnik je stopal v mrtvašnico. Sveče so gorele, okoli nizkega odra so stali pogrebci. Neznanec je ležal v rakvi, že je udarilo kladivo prvikrat po pokrovu in zamolkel zvok se je razlegel daleč preko pokopališča. Župnik je iztegnil roko.

„Stojte! . . . Kakšni žreblji so to? Človek krščanski, to so bucike, in če bi se le z mezincem dotaknil pokrova, bi ga vzdignil, kaj šele, če bi se uprl z rameni! Le brž stopite po druge žreblje, poštene, trdne žreblje, tako da bodo držali kakor smrt! . . . Ne mudite se predolgo, zakaj solnce že zahaja!“

Stali so pogrebci in so molčali. Hladno je bilo v mrtvašnici, hladna groza je legla na srce. Neznanec je ležal iztegnjen v rakvi, bose noge so se dotikale vznožja, roke so bile prekrizane na prsih. Obraz ni bil več tako suh in upadel, ker je bila brada pristrižena; ustnice so se nalahko smehljale in skozi presledek desnega očesa se je svetilo kakor radoveden in hudomušen pogled.

Prišel je človek in je prinesel polno pest žrebljev, trdnih, poštenih žrebljev in kladivo je zapelo.

„Ne tako dolgih presledkov!“ je ukazoval župnik. „Zabili bi kar rajši buciko na vsakem oglu, ali pa bi z moko zalepili! . . . Samo za palec drug od drugega naj bodo žreblji . . . in krepko zabijte . . . pošteno udarite!“

Zmerom tesneje je bilo pogrebce, pričam neusmiljenega početja. Zazdelo se je Marku, mizarju, da zabijajo v rakev živega človeka, in zazeblu ga je.

„Zakaj takisto, o gospod?“ je zaklical cerkovnik.

Župnik pa se je razsrdil.

„Kaj bi bilo tebi prav, da bi blodil po smrti kakor vešča, ko ti je duša vsa od vrha do tal z grehi obložena? Moli rajši, moli!“

Veliki zvon je zapel, vzdignili so rakev. Ob tistem slovesnem trenutku so se ljudem zasolžile oči; bilo je kakor slutnja velike nezgode, kakor ponižna prošnja za milost in usmiljenje.

Grob ni bil daleč, dvajset korakov morda od mrtvašnice. Po zapovedi župnikovi so bili izkopali globoko jamo in rumena prst je bila visoko nagomljena ob grobu.

S pojočim, tresočim glasom je molil župnik. Zazibala se je rakev, ropotoma je zdrknila v jamo. Župnik je molil, in ko je molil, mu je zamigljalo, zatrepetalo pred očmi in odluščila se je plast prsti pred njegovimi nogami. Omahnil je, nagnil se je z vsem telesom.

„Bog se usmili!“ je zaklical človek zadaj.

„Bog se usmili njegove duše!“

Župnik se je osvestil, zavzdihnil je globoko in se je ozrl; njegove oči so bile rdeče obrobljene in so gledale motno. Zašumelo je med ljudmi od zida do zida; nekateri so se pokrižali, človek v zimskem kožuhu je plaho pobegnil.

„Počivaj v miru!“ je zaklical župnik in je škropil preko groba v znamenju križa.

„Počivaj v miru!“ je zaklical glasneje, trepetajoča prošnja je stokala v njegovem glasu.

Gruda je zabobnela po pokrovu in pevci so zapeli žalostinko. Daleč je segala pesem in čudno žalostna je bila, tako da se je stiskalo srce od neznane bolesti. Nenadoma je prerezal pesem srdit in hripav glas.

„Kako pa mečete, kaj počnete?“ je klical župnik. „Otrok bi privzdignil tako zrahljano prst! Trdo naložite in ti, cerkovnik, stopi doli in potlači z lopato, z nogami!“

Zmerom bolj rdeče so bile njegove oči, nemirno in motno so gledale. Obraz mu je bil zabuhel, toda krvi ni bilo v njem.

Tako so nagomilili silno gomilo, pač seženj visoko. Potni in trudni so stali pogrebci ob grobu; utrujenost ni bila samo v rokah, segla je bila tudi v noge in v srce celo.

„Zdaj pa se napravite,“ je ukazal župnik, „napravite se in prinesite tisti veliki kamen, ki leži brez potrebe tam za mrtvašnico! Prinesite ga in ga položite na gomilo!“

Šli so pogrebci in so prinesli velik in težak kamen, morda zavržen spomenik z neznanega, pozabljenega groba. Omahovaje in težko sopeč so nesli kamen in so ga zavalili na gomilo, tako da se je usedla za ped globoko. Župnik se je oddahnil, kakor da bi se bilo to težko breme odvalilo z njegovih ramen.

„Počivaj v miru!“

Na ustnicah pa mu je zatrepetal smehlaj in za trenotek se je zasvetila škodoželjnost v njegovih očeh.

„Kaj praviš, cerkovnik, ali je človek na svetu tako krepak, da bi s svojimi pleči razmaknil to gomilo, odvalil ta kamen?“

Cerkovnik se je umaknil za korak in ni odgovoril, župnik pa se je nasmehnil še bolj veselo. Da, celo prešernost se je prikazala na njegovem obrazu.

„Kako misliš, dragi moj, da bo pač pogledal o polnoči? Krepko drže žreblji, trdni, pošteni žreblji in zelo soliden je tudi pokrov... Le poslušaj o polnoči, kako bo stokal, upiral se v potu obraza... ali kamen se niti ganil ne bo...“

Cerkovnika je izpreletelo hladno po hrbtu in pokrižal se je s tresočo roko. Župnik je umolknil in spet je bil resen njegov obraz. Postal je še, še enkrat se je ozrl na gomilo.

„Počivaj v miru, popotnik, in privošči počitka tudi drugim krščanskim ljudem!“

Truden je bil župnik in globoko je klonil glavo, ko se je vračal s pokopališča. Pozdravljali so ga ljudje, toda pozdrav je bil hladen, ozirali so se nanj z mrkim in plahim pogledom.

„Po tem težkem opraviilu,“ tako je dejal župnik županu in učitelju, „po skrbih te noči in tega dneva se spodobi, da izpraznimo kozarec vina. Mrtvec je bil moj gost in tako je treba, da mu po lepi krščanski navadi napravim pogrebščino. Pojdita z mano!“

Šli so v farovž in kuharica je prinesla vina in pečenke na mizo. Že po prvem kozarcu so se zjasnili, so zardeli obrazi; veselo so se zabliskale oči in zmerom glaje je tekla beseda.

„Kaj se vama zdi,“ je vprašal župnik prešerno, „ali ga nisem imenitno spravil, dobro zaklenil? Kaj, mislita, poreče, kadar se zdrami ob polnočni uri, upre se z onemoglo silo, se osvoboditi ne more? Zares, smili se mi skoro popotnik ubogi . . .“

Pijano so gledale oči učitelja in župana, ali v pijanosti so se začudile.

„Močno je vino, gospod župnik, zelo vam je seglo v trudno glavo . . .“

Župnik pa se je zasmel.

„Močno je vino, jaz pa ga nesem vedro na svojih starih ramah in prav nič mi ni seglo v glavo . . . Ali ga nista videla, ko je ležal na odru in se je škodoželjno smejal skozi presledek desnega očesa? Ni vedel siromak, kaj ga čaka; ni pomislil na trdne, poštene žreblje, ne na silno gomilo, tudi ne na težki kamen . . . O, prijatelja, lahko mi je zdaj pri srcu. Trčita z mano; veselje živim ljudem, mrtvecem mir!“

Čudila sta se, ali tudi strah se je prikazal v očeh. Župnik se je smejal glasno in razposajeno, trkal je s tresočo roko in vino se je razlivalo po mizi.

Učitelj je vstal.

„Mir tudi živim ljudem, gospod župnik! Pozno je že, skoro se že bliža polnoč . . .“

„Ali vas je strah? Ni treba — težak je kamen, trdni so žreblji . . .“

„Res, gospod župnik, strah me je, če vam takole pogledam v obraz. Nisem vas še videl takega . . .“

„Pomladil sem se pač to uro; zakaj veliko, prijatelja, veliko sem doživel ob teh čudesnih dneh . . .“

Tudi župan se je bil napol streznil in ni mu bilo prijetno pri srcu. Stal je ob durih s klobukom v roki in mudilo se mu je na cesto, zakaj zatohel je bil v sobi zrak in je dišal po mrtvecih.

„In po noči, kadar udari polnoči,“ je govoril veselo župnik, ko je odpiral duri, „o polnoči, prijatelja, se ozrita skozi okno na pokopališče! Majal se bo težki kamen, gibal se bo narahlo, ne bo se odvalil . . .“

Učitelj ni poslušal do konca in je hitel po stopnicah navzdol. Trušč in smeh se je oglasil spodaj; tam so pili pogrebci . . .

Sam je ostal župnik in takoj se je zgenilo globoko v srcu, zaključvalo je naskrivoma. Obrvi so se pomeknile niže na oči, spet so se tresle trudne noge.

„Mislim, da je kamen le premajhen . . . Jutri, da, jutri že jih navalim še dvoje na gomilo!“

Sedel je za mizo in je pil. V tistem trenutku, ko so se bile zaprle duri za učiteljem in županom, se je vzdramila ura na steni. Kazalca, prej tako lena in zaspana, sta se pomikala čudovito hitro. Ozrl se je župnik na uro in izpreletelo ga je kakor strah; skoro na jok so se mu nabrale ustnice.

„Oh ne, tako majhen je kamen, tako lehak, da bi ga odvalil z mezincem. In pokrov je kakor od papirja; zasmel se bo prešerno, pokrov bo odletel in kamen bo ležal ob razmaknjeni gomili . . .“

Izpraznil je poln kozarec in obšlo ga je upanje.

„Zgodi se, kakor je božja volja! Slečem se in ležem in se zakrijem preko oči . . . Pol ure dela bo imel, predno se pripeha iz groba; pokopališče je zaklenjeno in zaklenjen je farovž in mizo postavim pred duri . . .“

Ozrl se je na svetiljko, ki je visela od stropa, in je zapazil strahoma, da luč pojema, umira; privil jo je visoko, toda plamen je skopnel takoj in je gorel mirno, zaspano. Župniku so se šibile noge in roke so se mu tresle. Ni postavil mize pred duri in tudi ni legel. Počasi, s povešeno glavo, po tatinsko se je napravil iz sobe.

„Samo da pogledam skozi okno, samo za hip . . . Treba je, da vidim, kako se brani moj kamen . . .“

Šel je preko temne izbe, preko druge in tretje, prišel je v knjižnico. S plaho, tresočo roko je odgrnil zastor, tako da je zasijalo v izbo svetlo jesensko nebo. Visoko je že svetil mesec, zvezde so bile prižgane.

„Zgodi se, kakor je božja volja!“

Oglasila se je polnočna ura, župnik se je ozrl na gomilo. Narahlo se je zganil kamen, zazibal se je na desno, na levo, in se je odvalil . . .

(Dalje prihodnjič.)

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

IV.

daj pa pomislite, ljudje, kaj se je zgodilo pred petindvajsetimi leti! Lahko bi tudi rekel pred tridesetimi, zakaj čas hiti, dogodki se pode jadno mimo in kdo bi štel ure in minute! . . .

Dolgočasen septembrski dan je bil; deževalo je v tenkih, gostih curkih, neprestano, tiho; blato je segalo že do gležnjev, rumena voda je bila stopila iz potoka in se je razlila po travniku. Nikogar ni bilo na cesti; včasi se je prikazal ob oknu zaspan, zlovoljen obraz in se je oziral proti nebu.

Ob tistem času je stopila babica iz nizke hiše, na klancu skrite. Starikava, debela ženska je bila, iz rejenega obraza so gledale drobne, dobrodušne oči. V naročju, na iztegnjenih rokah je nosila majhno, podolgasto breme, s čipkastim prtom pokrito; nerodno ji je bilo, ker je morala držati v roki dežnik in ker bi si bila rada tudi krilo privzdignila, ki je bilo kmalu oškropljeno za dve pedi visoko.

„Ob takem vremenu gonijo človeka na pot! . . . No, več je vredna krščanska duša nego nedeljsko krilo! In tudi štruce ne bo, komaj da bo goldinar! . . . Bog vedi, odkod je priromala ženska — otrok je še skoro in tudi omožena ni . . . Pregrešen je dandanašnji svet in zmerom bolj brezbožen!“

Zibala se je previdno in počasi po blatni cesti, izogibala se je širokim lužam, toda kamor je stopila, se je vdrla noga globoko v blato. Dež je potrkaval na dežnik in kmalu so curljali od njega tenki curki. Nikogar ni srečala na cesti, samotna je bila vas, popotljena v dež in blato.

Včasi se je ozrla babica izza dežnika, če bi ne prišel nasproti spodoben in usmiljen človek, da bi kumoval siroti, iz greha porojeni.

„Bog se ga usmili — nikogar pač ne bo, da bi mu vrgel vsaj goldinar v zibko! Cerkovnik ga bo držal in bo jutri že pozabil na krst in ime, ali pa morda pijani Jaka in siromače bo že ob krstu zaduhalo žganje . . . Daj Bog, da bi ne živelo!“

Pred hišo je stala debela ženska in je gledala s čemernim obrazom v sivi dež.

„Kam, babica?“

„V cerkev. Ženska me je prosila — otrok morda ne doživi jutrišnjega dne . . . Povila je prezgodaj . . .“

„Ali je kaj povedala, odkod da je, čemu je prišla v vas?“

„Toliko vem kakor nič; besede ne spravi človek iz nje; leži tam in gleda v strop. Še juhe ni marala, siliti smo jo morali . . .“

„Miha pravi, da jo je videl v mestu; gosposko da je bila oblečena . . .“

„Kdo bi vedel? . . . Prosila je, da bi prišel kaplan, pa je prišel župnik; in tudi danes mi je rekla, ko sem se napravila na pot: „Kaplan naj pride, recite mu, da naj pride!“ In me je pogledala s tako velikimi očmi, da me je izpreletelo . . .“

Ženski sta se spogledali.

„Naj bo že, kakor je božja volja!“ je vzdihnila babica. „Pregrešen je svet in kdo bi sodil? . . . Otrok je nedolžen, pa trpi že ob rojstvu. Še botra nima . . .“

„Ali je fant, ali je dekle?“

„Fant je; mati bi rada, da bi bil Franc . . .“

„Če bi bilo dekle, bi jo držala . . . Škoda!“

„Kaj pa mož?“

„Ej nadloga, v krčmi je . . .“

Babica se je zibala dalje, roke so jo že bolele, cerkev je bila daleč.

„Da bi vsaj kdo prišel, ki bi mi držal dežnik! Ampak ob takem vremenu sede za pečjo in se ne zmenijo za človeka . . .“

Tam, kjer se je cesta nagnila, predno se je vzpela v klanec proti cerkvi, je stala nizka, umazana koč. Babica je potrkala z dežnikom na okno.

„Ali je Jaka doma, da bi šel za botra?“

Na pragu se je prikazala suha ženska.

„Doma je, Bogu bodi potoženo, doma! Ampak na peči leži kakor klada in smrči. Prišel je domov in se je opotekal in je rekel, da je papež . . .“

Babica je zmajala nejevoljno z glavo.

„Zdaj pa išči botra! Naposled ga bo res držal cerkovnik in nihče drugi! Jaka vsaj zapiše, komu je boter, zato da ne pozabi; cerkovnik pa je nemaren človek . . .“

Ženska na pragu je pomislila.

„Kaj bi ne stopili malo noter in počakali? Saj se bo klada kmalu streznila, pa pojde!“

Babica je pogledala skozi duri; na peči je ležal človek na hrbtu, oblečen in obut, in je smrčal.

„Ne, čemu bi ga dramila! Spal bo pač do noči in otrok Bog vedi, če bo živel . . . Da bi mi vsaj dežnik držal — pa se napije in obleži!“

Babica se je napotila dalje, v klanec proti cerkvi. Niti za trenotek ni ponehal dež; na klancu si je bila izgrebla voda ozke struge in umazani studenci so curljali v dolino, zbirali se v jarke.

Stopila je v cerkovnikovo hišo.

„Kje pa je mož?“

„Ni ga; šel je z župnikom obhajati; na Hrib sta šla pa se pač ne povrneta do večera . . .“

„O sitnost!“ je zavzdihnila babica. „Kdo pa bo zdaj boter temu otroku?“

„Ali je dekle?“ je vprašala cerkovnica in je narahlo odgrnila prt.

„Eh, fant je — botro bi že dobila, žensk je veliko na svetu . . .“

Sedla je in je položila otroka na mizo, da bi si odpočila roke. Pod prtom je tenko zacvililo.

„To je od tiste ženske? Kaj pa ona?“

„Oboje ni za nič; otrok ne bo dolgo in tudi njej bi lahko svetili . . . Za Franceljna, pravi, da naj ga krstimo.“

Cerkovnica je zmajala z glavo.

„Ej, težko pojde, težko! Nezakonski je, pa ne verjamem, da bi ga krstili gospod za Franceljna . . .“

Babica se je začudila.

„Otrok je otrok, duša je duša. Kaj pa more otrok za greh svoje matere, Bog ji odpusti!“

„Je že tako! Nekaj kazni mora biti pač že na tem svetu . . . Kak star, ves zgrbljen obrazek ima — kakor da bi greh bil zapisan na njem . . . Odpira usta, glasu pa ni . . .“

Babica je bila nejevoljna in je zagrnila otroka.

„Kako da bi se mu greh poznal, ko še sveta ni videl? Pa če bi se — izbriše ga sveti krst! . . . Pojdite po gospoda, jaz grem naravnost v cerkev; morda srečam koga, da bo kumoval . . .“

Napotila se je proti cerkvi in se je ozirala po cesti s skrbnim, skoro zlovoljnim obrazom.

„Nič ti ne bo dobrega na svetu, ko si že ob krstu brez prijatelja! . . . Da bi te poklical Bog!“

Zgodilo pa se je tedaj, da je prišel po klancu doli mimo cerkve suh in dolg človek. Ves premočen je bil, od klobuka mu je curljalo in hlače so bile blatne do kolen. Oblečen je bil precej slabo, okoli vrata je imel zavezano veliko pisano ruto. Po obrazu ni bil ne star ne mlad, tudi se ni moglo razločiti, če je bil gospod, ali hlapec, ali potepuh. Bog vedi, kaj je bil, odkod ga je privedla pot in kam se je bil namenil; šel je sključen, gledal je v tla, roke je skrival v hlačnih žepih, kakor da bi ga zeblo.

„Zakaj pa bi ta človek ne bil boter otroku?“ je pomislila babica in ga je takoj nagovorila.

„Vi, čujte, ali bi ne stopili z mano v cerkev, da bi kumovali temu otroku?“

Neznanec se je ozrl in je postal.

„No, pa stopim, zakaj bi ne bil boter?“

Nasmehnil se je — Bog vedi kakšne so bile njegove misli — in se je napotil z babico v cerkev.

„Dolgo pot ste že premerili, prijatelj, kam ste namenjeni?“

„Ej, mamka, da bi sam to vedel!“

„Sitno je romati ob takem vremenu!“

„Sitno! Dež raztegne cesto, da ji ni kraja nikoli! Ampak mehko hodi človek . . .“

Očitno je bilo, da ni odgovarjal rad; gledal je v tla, z obema rokama je držal klobuk; od obleke in od klobuka je curljalo in polagoma se je napravila luža pod njegovimi nogami.

„Čuden človek!“ je pomislila babica. „Ob takem vremenu roma in ne ve kam!“

„Če ste trudni, pa stopiva potem h kramarju in izprazniva čašico; ne bo vam škodovalo . . .“

„No, pa stopiva!“ je odgovoril čemerno.

V zakristiji so se oglasili trdi koraki, oglasilo se je tudi zlovoljno mrmranje. Prikazal se je kaplan in ž njim je prišel namesto cerkovnika mlad fant z bosimi nogami in kuštravimi lasmi. Kaplan je bil ves rdeč v obraz in osorno so gledale oči; tudi ustnice so se gibale, mrmrale so kakor v velikem, komaj pritajenem srdi. Urno je premeril cerkev in neprijazno so odmevali od sten njegovi trdi, srditi koraki.

„Kakšna jeza!“ je pomislila babica in se je skoro prestrašila.

„No, ali je to otrok tiste ženske?“ je vprašal kaplan z neprijaznim glasom in mrk pogled je švignil izpod čela.

„Grešila je, pokorila se bo! Kaj more otrok za njen greh?“ je odgovarjala babica plaho.

„Bog ne bo tako gladko sodil!“ je zamrmral kaplan in je pogledal za trenotek v stran, kakor da se je nečesa domislil; obraz mu je gorel zmerom bolj in žile na čelu so mu nabrekle.

„Prosila je, da bi prišli, da bi jo izpovedali!“ je omenila babica.

Kaplan pa je nenadoma vzkipele, roke so se mu tresle, obraz se mu je čudno izpremenil.

„Kaj pa hoče od mene? Kaj sem ji dolžan, da me terja? Ali ni bil župnik tam, ali je ni izpovedal? Le povejte ji, da ne pridem, tudi ne pozdravljam je ne, recite ji! Bog z njo in pusti naj me na miru!“

Umolknil je, ustnice pa so se mu tresle. Nato je izpregovoril tiše in mirneje.

„Pokoril sem se, naj se pokori tudi ona . . . Ne poznam je, te ženske . . . Dopolnjena je stvar, zaprta je knjiga . . . Bog odpusti grehe vsem vernim kristjanom! . . .“

Babica se je čudila in obšla jo je misel, ki je bila zelo čudna in skoro pregrešna. Boter neznanec je gledal v tla in ni bil prav nič vznemirjen; morda niti slišal ni kaplanovih besed, kaj šele da bi se zmenil zanje.

„Kdo pa je ta človek, ki stoji tukaj in gleda v tla in ne zine besede?“ je vprašal kaplan.

„Boter je, gospod, boter temu otroku!“ je odgovarjala babica hitro. „Srečala sem ga na cesti, ni bilo drugega človeka . . .“

Z nezaupnim pogledom je premeril kaplan neznanca od nog do glave.

„Bog vedi, kak potepuh!“ je zamrmral in se je okrenil, da bi opravil ceremonijo. Z nerodnimi rokami, zelo narahlo in plaho je prijel neznanec otroka, ki je cvilil tenko, kakor pokvarjena piščal. Osorno ga je pogledal kaplan in ga je vprašal za ime. Neznanec se je sklonil in je odgovoril tako natihoma, da ni razumela niti babica. Kaplan pa je privzdignil obrvi in je zmajal z ramami.

„Nekrščansko ime, komaj psu bi dal tako ime . . . zaznamenovan je človek za zmerom, kakor da bi imel na čelu pečat vžgan . . .“

Ob tistem hipu pa so se mu zasvetile oči, na ustnicah mu je zaigral čuden smehljaj.

„Tako se zgodi, to bodi kazen za greh! . . .“

Boječe in jecljaje je izpregovorila babica; obšla jo je bila čudna bojazen.

„Mati je prosila, da bi ga krstil za Franceljna . . .“

Kaplan je široko odprl oči in ves je zardel od srda.

„Za Franceljna da bi ga krstili? Tako je rekla? Glejte si no! Sveti Frančišek, veliki svetnik, odpusti to predrzno žalitev! Nikoli ne bo Francelj!“

Babici je bilo tesno pri srcu; tudi boter je pogledal začuden.

„Zakaj pa bi ne bil Francelj?“

Takoj se je okrenil kaplan k botru neznancu in ga je ošvrknil s srditim pogledom.

„Kaj pa se ti mešaš v to stvar? Ti človek s ceste! Sam ima tako ime, da bi ga še očitnemu grešniku ne privoščil, pa bi krščeval druge ljudi! Kar tiho bodi, pa ne vtikaj svojega nosa v reči, ki te nič ne brigajo! Bog vedi, kakšne grehe imaš na svojih plečih!“

Boter je preplašen umolknil, kaplan pa se je zamislil.

Babici je bilo hudo; vedela je, da bi bilo ugovarjanje čisto brez koristi.

„Gospod, pa naj bo vsaj Matija! . . .“

Tudi zdaj se je razsrdil kaplan in je zaklical naglas, tako da je odmevalo po cerkvi.

„Kaj? Matija? Že vsak bi bil dandanašnji rad Matija! Nikoli ne bo Matija!“

Otrok je v botrovem naročju narahlo zacvilil; obrazek se je klavrno nakremžil in je bil podoben nagubanemu, prstenemu obrazu sedemdesetletnega pritlikavca. Kaplan je bil nagnil glavo, napol je zatisnil oči in je premišljeval. Naposled so se mu zasvetila lica, ustnice so se nasmehnile široko in ozrl se je hladno na botra in babico.

„Ime mu naj bo Polikarp! . . .“

Babica je pogledala z velikimi, topimi očmi, prebledela je, nato je vzdignila obedve roki k obrazu in je zajokala naglas. Prebledel je tudi boter; roke, ki so držale otroka, so se mu tresle in izpregovoril je s hripavim, trepetajočim glasom.

„Za božjo voljo, zakaj Polikarp? Milost, gospod!“

Spet ga je ošvrknil kaplan s srditim pogledom in boter je utihnil.

Otrok se je zvil v povojih kakor črv, zacvilil je zelo močno in se ni dal utolažiti, dasi ga je boter zibal in tresel. Kuštravi fant, ki je bil prišel namesto cerkovnika, se je zasmel naglas; kaplan

se je okrenil k njemu, sklonil se je in ga je zlasal s krepko in srdito roko . . .

Ko se je vračala babica iz cerkve, so ji tekle po licih debele solze in tako je bila žalostna, da še dežnika ni odprla.

„O ti ubogi otrok, za vse življenje nesrečen, zaznamenovan, zavržen! Da bi te Bog odrešil! . . . Boter, ali bi čašico žganja?“

Neznanec je bil že vtaknil roke v hlačne žepe, brado je skril v pisano ruto, zavezano okoli vratu. Pogledal je postrani z zlovoljnim pogledom in je zamrmral osorno.

„Pustite me pri miru! Čemu ste me klicali? Sami popijte svoje žganje, ne maram zanje!“

Še zbogom ni rekel, okrenil se je in je šel po svoji poti, bogvekam. Prvikrat so ga videli ljudje ob tisti uri in potem nikoli več...

Tako se je napotila babica naravnost proti domu, v naročju otroka, obsojenega ob rojstvu. Od sivega, nizkega neba je lilo, še zmerom močnejši so bili curki in rumena, gosta voda se je razlivala preko ceste.

Prišla je mimo Jakove koč; porastel, zaspan in zabuhel obraz je gledal skozi okno, žena je stala na pragu.

„Ali ste dobili botra?“ je vprašala babico.

„Dobili, dobili!“ je odgovarjala babica z ihtečim glasom in spet so ji zalile solze oči. „Dobili — potepuha, ki se je bil privlekel od bogvekod, otroku v zlo, nam v sramoto!“

„Ali ste ga krstili?“

„Krstili, krstili!“ je zajokala babica.

„Kako pa mu je ime?“ je vprašala ženska in se je čudila.

„Polikarp!“

„Jezus Marija!“

Ženska je pobegnila v vežo in je zaloputnila duri; zabuhli obraz ob oknu je zazijal topo in je izginil . . .

Babica pa je nadaljevala svojo pot in je od bridkosti omahovala.

„Kako naj se prikažem? Kaj naj ji porečem? Ubogi stvarci, ki je sama še otrok!“

Ker je bilo srce polno strahu in žalosti, je bila pot krajša in blizu je že bila hiša, skrita na klancu.

Plaho je stopila babica v vežo, plaho je odprla duri. Ni pozdravila, ni se ozrla; odgrnila je otroka in ga je položila v zibko.

Iz postelje se je vzdignil droben, bled obraz; velike oči so se ozrle po sobi.

„Kaj ste že prišli? Ali ste ga krstili?“

Babici se je stisnilo srce, beseda ni hotela iz ust.

„Krstili!“

Velike oči so videle natanko strah na obrazu babice; trudoma se je vzdignila glava, razpleteni lasje so se usuli po vzglavju.

„Kako mu je ime?“

Babica je sedla na stol poleg zibke, skrila je obraz v predpasnik in je zajokala.

„Kako mu je ime?“ je vprašala mati vdrugič; trepetal je njen glas, smrtna bojazen je bila v njem.

„Polikarp!“

Vse je utihnilo v sobi. Mati je nagnila glavo, oči so se zelo razširile in so bile čisto bele. Slišala je mati ime in je ob istem hipu izdihnila svojo dušo.

(Dalje prihodnjič.)

Zažvižgal je vlak.

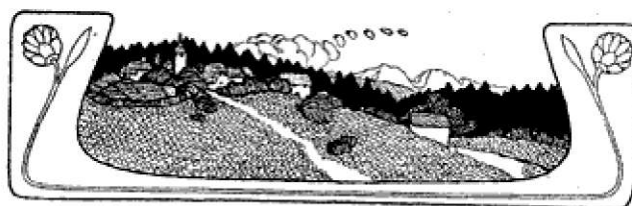
Južni kolodvor.

Na kolodvoru zažvižgal je vlak,
pogled moj za njim strmel je,
ko daleč tja dol čez megleno ravan,
na jug, na jug odhitel je.

Ah, sanje moje hitijo za njim —
tja daleč čez Dunajsko polje:
jaz sanjam, jaz sanjam o temnih očeh,
o urah, ki so minole!

In domotožje obhaja me,
o fej, kako nemoderno!
. . . Pa vendar po solnčnih domačih tleh
hrepenim tako neizmerno!

Mladen Mladenov.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

V.

ibal se je kamen na grobu, zamajal se je na levo, zamajal na desno in se je odvalil.

Župnik je vztrepetal in je trepetal zmerom bolj.

„O Kristus in sveti Frančišek, moj patron — kamen ni bil dovolj težak, ni bila jama dovolj globoka in žreblji niso bili še celo za nič . . . O sleparji, neverniki! . . .“

Odvalil se je kamen, razmikala se je gomila in se je razmeknila. Počasi, trudoma je plezal človek iz groba; prst je bila zrahljana in tako se ni mogel pošteno vzpeti; upiral se je s komolci in prikazal se je naposled ves život. Obraz se je zasvetil v mesečini, črne oči so se ozrle naravnost proti farovžu.

Župnik je iztegnil obedve roki proti oknu in se je tresel od strahu in od srda.

„Nazaj, kanalja, nazaj! Kaj te nismo zagrebli po krščansko? Kaj ti nismo zvonili z velikim zvonom, kaj ti nismo celo zapeli na grobu? Ni več hvaležnosti na svetu? Nazaj!“

Človek pa se ni zmenil, že je stal na gomili in se je prešerno zleknil po naporu. Župniku se je celo zdelo, da je pomežiknil veselo s temnimi očmi in da se je nasmehnil hudobno.

„Nazaj, kjer je tvoj dom! Počivaj v miru, kanalja! Dodeli ti Bog večni mir in pokoj, malopridnež! Kaj se klatiš zdaj tod okoli, ob tem tihem času, o polnoči? Pomisli rajši na svoje grehe in pusti pri miru poštene ljudi! Nazaj!“

Še poslušal ga ni človek; komaj se je malo odpočil, se je napotil z dolgimi koraki proti zidu in ga je preplezal čudovito ročno.

„Glej ga, malopridneža!“ se je razsrdil župnik. „Na moj vrt je poskočil, naravnost v rože! — Ali se spraviš od tam? — Kakor krava ti haca po gredah! Vse bo polomil, vse povaljal! Da bi hodil vsaj po stezi, po pesku! — Ali ne vidiš poti, ali imaš zadaj oči? — Že prihaja bliže, o Bog in vsi svetniki nebeški! — Nazaj! Kdo te

17*

je dramil iz poslednjega spanja, kdo te je klical na to ponočno pot? Vrni se — moja vest je čista, dolgo sem se pokoril za svoje grehe in vsi so odpuščeni . . . Nazaj! . . .“

Kakor senca se je pomikal človek preko vrta. Ni odgovoril, ni ustavil koraka in ga tudi ni pospešil. Šel je mirno v ravni smeri proti farovžu, kakor človek, ki vidi svoj cilj in se ne zmeni za nikogar. Župnik je bil prikovan k oknu; še na misel mu ni prišlo, da bi se ganil, da bi pobegnil. Le ob tistem hipu, ko se je skrtil mesec za tenek bel oblček in je nenadoma ugasnila luč na vrtu, mu je šinilo mimo duše: „Ali ne sanjam z bdečimi očmi? Ali ne vidim le duhov, porojenih iz bolnih, od kesanja utrujenih možgan? . . .“ Šinilo je, izginilo; mesec je prisijal izza oblaka, bela luč se je razlila po vrtu . . .

Že je stal človek pod zidom, prav nič se ni pomišljal, še poskusil ni, da bi odklenil vrata, temveč vzpel se je spretno na trto ter je plezal navzgor. Župnik je sklonil glavo skozi okno in je gledal nanj z velikim strahom. Tako je bil že blizu, da bi ga lahko dosegel s palico.

„Doli, doli, ponočnjak! Kdo ti je ukazal plezati po trti? Saj boš vse polomil! Nič se ne zmeni in kar pleza — apage! . . .“

Odskočil je od okna in je iztegnil roko; ves spačen mu je bil obraz od groze, široko odprte so bile oči. Na okno pa se je vzpenjal človek; prikazala se je najprej kuštrava glava z globoko udrtimi, temnimi očmi; prikazal se je že ves život, komolca sta se uprla in že je klečal na oknu, že je poskočil v sobo . . .

Najprej si je obrisal z robcem prah od kolen, nato se je globoko oddahnil in se je ozrl na župnika z veselim pogledom.

„No, no, nič se me nikar ne bojte! Včeraj ste me posetili vi, zato se spodobi, da vas danes jaz posetim . . . Nimam veliko časa, jadrno hite minute . . . Ali bi prižgala luč, ali bi sedela kar tako v mesečini? . . .“

Pomaknil je stol k oknu, sedel je ter je položil lepo udobno noge navzkriž. Očitno je bilo, da je bil zelo vesel župnikove bojazni, in ustnice so se mu nalahko tresle, kakor da bi pritajeval glasen smeh.

„Ampak to pa moram reči, gospod župnik: presneto ste me bili zapažili, korenito zabili! Pa kaj so ovire, kadar kliče človeka dolžnost! Razmaknil bi egiptovsko piramido . . . Posebno tisti žreblji in koliko jih je! Razbijalo je po pokrovu in razbijalo, tako da mi je bilo že zelo neprijetno, konca pa ni bilo . . . Pravim vam po

pravici: ko bi bil malo starejši, ko bi ležal, po priliki, že mesec, prav nič bi se mi ne ljubilo razmikati te kolibe... Zakaj pa stojite?"

Župnikova lica so bila čudno sivkasta, tudi iz oči je bilo izginilo življenje. Slonel je ob zidu, roke so mu visele mrtve ob životu. Na ukaz neznanca je stopil neokretno k mizi in si je postavil stol ob okno. Sedel je, sklonil je život globoko naprej, roke je položil na kolena.

„Tako, glejte, tako je prav, gospod župnik! Zdaj pa se pomeniva, kar je treba, govorila bova čisto prijateljski... Ali nimate ure pri hiši?"

Župnik je posegel v žep.

„Polene je natanko..."

„Ej, časa veliko!... Najprej, gospod župnik — saj me pač poznate?"

„Ne poznam te!" je odgovoril župnik z neodločnim glasom in je stresel z glavo. Neznanec se je zasmejal naglas.

„Zakaj pa tajite? Na obrazu se vam pozna, da ste se zlagali!... Kam pa ste spravili listek, tisti listek, ki je bil v moji suknji?"

„V brevir sem ga spravil!" je odgovoril župnik ponižno.

„Kaj pa je bilo zapisano tam?"

Zmerom bolj široko se je smehljal neznanec, oči so mu lezle skupaj in trepalnice so narahlo trepetale.

„Nič ne vem, kaj je bilo tam napisano!" je odgovarjal župnik jecljaje in neodločno in je gledal sramežljivo v tla. Neznanec pa je napravil zelo resen obraz in tudi glas njegov je bil nenadoma trd in osoren.

„Tam je bilo napisano ime, ki ste mi ga bili dali pri krstu. Kako se glasi?"

Župnik se je prestrašil in je nekoliko umaknil glavo.

„Kako si precej jezen!... Napisano je bilo Polikarp..."

Neznanec se je nasmehnil prijazno in vsa osornost je izginila iz njegovih oči.

„No, glejte, tako se govori! Kdo bi lagal na stara leta, ko ima mladih grehov dovolj?... Saj sem vedel, da ste me bili precej spoznali! Že v tistem trenutku ste me spoznali, ko ste se sklonili v hlevu nad mojim truplom in ste mi pogledali v obraz... Polikarp vas pozdravlja!... Roke vam ne ponujam, bilo bi vam mraz; tam zunaj namreč ni toplo... Samo zategadelj sem prišel, glejte, da vas pozdravim; kaj ni to velika hvaležnost?..."

Župnik se je nekoliko oddahnil.

„No, to si že opravil; zdaj pa pojdi!“

Začudil se je Polikarp, očitaje in zlovoljno je pogledal župnika.

„Kaj? Komaj sem prišel, pa me že gonite? O! Ali je to gostoljubnost, prirojena našemu narodu in posebno kranjskim župnikom? Ali so to tista čutila, ki bi jih morali gojiti do Polikarpa? ...“

Ob poslednjih besedah je nekoliko pomežiknil, župnik pa je pogledal v stran in se je v precešnji zadregi pogladil z dlanjo po stegnu.

„In tudi iz drugih ozirov ni čisto nič mogoče, da bi se kar tako nakratko poslovil. O, gospod župnik, velikokrat bova še govorila, lepo bova še kramljala . . .“

„Kaj?“ se je preplašil župnik. „Ali ni še dovolj? Doklej naj še pijem ta kelih?“

Ali po pravici, ali iz hudobne hinavščine je napravil Polikarp zelo žalosten obraz in je očitaje pokimal z glavo.

„Kelih torej in trpljenje vam je moja vdana ljubezen, gospod župnik? Kako grd in velik greh je pač nehvaležnost! Jaz, gospod župnik, sem prosil le kapljico, majhno kapljico ljubezni, tako vdano in s takim upanjem sem prosil kakor kmet dežja, pa mi je nihče ni dodelil. Zdaj pa vam prinašam, ne da bi me bili prosili in čisto zastonj, polno vrečo ljubezni, vi pa: poberi se! . . . To ni lepo, gospod župnik, ni lepo!“

Skoro jok je bil v njegovem glasu, župnik pa je prav dobro opazil tisti rahli, komaj vidni posmešek na robu ustnic in razsrdil se je zaradi tako velike hinavščine.

„Ne boš me sleparil, nič ne misli, da se te bojim! . . . Moji lasje so sivi, šteti so moji dnevi, zato naj se zgodi, kakor je božja volja . . . Niti besedice ti ne verjamem, nisi prišel z ljubeznijo in zelo slabi so tvoji nameni! Vidim že jasno, slutim globoko, da se bliža nezgoda in da ni več daleč tista ura . . . Moje srce pa je pripravljeno in nič strahu ni v njem. Zato ti pogledam jasno v obraz: govori, počemu si prišel! Napravi brzo!“

Polikarp se je nekoliko začudil, prestrašil pa se ni nič in celo posmešek je ostal na njegovih ustnicah.

„No, no, kako ste vzkipeli! Počemu sem pač prišel? Gotovo ne muh loviti, tudi ne iz dolgega časa! Brez vzroka in za šalo bi se človek ne upiral, zakaj presneto trdni so žreblji, jako soliden je kamen! . . .“

Sklonil se je nekoliko, uprl je pesti ob kolena in je pogledal župniku od blizu v obraz.

„Povejte mi, kaj niste nikoli občutili hrepenenja po meni? Ali se vam nikoli ni zgenilo v srcu, kadar ste se domislili tistih davnih časov . . .?“

Župnik je umaknil oči njegovemu pogledu in je iztegnil roko, kakor da bi se branil.

„Minilo je, odpuščeno je! Ne zovi tistih časov, umrli so! . . . Pokoril sem se, dokler mi niso osiveli lasje, in Bog je usmiljen...“

Polikarp kakor da ni slišal.

„. . . Tistih davnih časov, ko ste bili še mlad in prijeten fant . . . In kako vam je pri srcu, če se domislite tistega vrta za hišo? . . . Senčen vrt; ne od okna ne s ceste ne prodre oko do skrite lope . . . Lep vrt, poln poezije . . . Stopi človek vanj, in če bi bil sam sveti Alojzij, obšlo bi ga kakor hrepenenje po sreči in grehu . . . Glejte, meni samemu je legla mehkoba v dušo . . .“

Župnikov obraz se je ves izpremenil; siv je bil in spačen, topo in široko so strmele oči.

„Ali si zato prišel, hudodelec?“

Mirno se je nasmehnil Polikarp.

„Zato sem prišel, gospod župnik! . . . Zdaj me pač poznate, čemu me zmerjate s hudodelcem? . . . Jaz bi rad, tako rad, da bi se spominjali, da bi lepo kramljali z mano o tistih lepih, davno minolih dneh. Brez kesanja in tako veselo, kakor se spominja fant dekleta, ki ga je ljubil mimogrede . . . Samo prehitro, ah, tako hitro so minili tisti lepi večeri in spomenik na njih grobu je klavrna karikatura človeka, po imenu Polikarp . . .“

Na župnikovem obledelem čelu so se prikazale potne kaplje. Nič več se ni branil, leno so visele roke ob životu.

„Zdi se mi, da so vam neprijetni ti spomini, Bog vedi zakaj. Da bi bil jaz doživel le eno samo lepo minuto v svojem pustem življenju, nikoli bi je ne pozabil, kakor skrit zaklad bi jo hranil. . . . No, če vam je neprijetno, ne govoriva! Zdi se mi že tudi, da so odmerjene moje minute, zatoorej se pomeniva kar naravnost o stvari . . .“

Vzravnal se je nekoliko, naslonil se je udobno ter je pričel govoriti z enakomernim, suhoparnim glasom, kakor da bi predaval priučeno historijo.

„Gospod župnik, moja sveta dolžnost je, da vam poročam vse natanko in po vrsti, kako sem živel in kaj sem dosegel. Mislim sem pač nekdam in sem čakal, da boste vi sami tako prijazni in boste o priliki vprašali po meni. Jaz ne vem, če bi bila to vaša dolžnost

ali ne; resnica je, da se ni zgodilo. Tako sem torej prišel, da vam poročam sam, in prepričan sem, da vas bo moja zgodba prav zelo zanimala . . . Pričniva torej! . . .“

Poslednjikrat se je vzdramil župnik in se je uprl.

„Čisto nič, o Polikarp, čisto nič me ne zanima tvoja zgodba! Umrla je preteklost in je odpuščena in vse je umrlo ž njo. Nič nimaš opravila z mano, ne poznam te in te nisem poznal nikoli! . . . Nisem jezen, da si prišel, Bog ti odpusti, ampak ne prikaži se več! Bog ti dodeli mir, ti pa ga dodeli drugim!“

Skoro surovo se je zasmel Polikarp.

„Ta bi bila lepa! S kesanjem, mislite, da ste opravili vse? Pokore je treba, pokore, gospod župnik! Bog je trdovraten upnik, pravičen sodnik! Odpusti pač grešniku tatu — ampak denar do zadnjega solda nazaj! Ne boste se mu izvili s par molitvicami, s par vzdih, s pohlevno solzo! . . . Kar na dan z resnico, gospod župnik: ali ste sami kdaj mislili, da vam je odpuščeno, ali ste upali kdaj, da je madež izbrisan? . . .“

Župnik je povesil glavo.

„Nikoli, gospod župnik! . . . In če to pomislite: moje življenje, tako žalostno vse od začetka, je bilo namerjeno do tega cilja, do te lepe in sladkosti polne ure — vi pa bi mi jo kratili? O ne, gospod župnik, to sladko čašo mislim izprazniti do dna! In kaj vam je naposled hudega, če takole sedite in poslušate? Naslonite se vendar, udobno sedite!“

Župnik se je naslonil po zapovedi; Polikarp je pogledal v strop, da bi za silo zbral in uredil poglavja svoje zgodbe . . . Škrtnilo, zdrknilo je ob tistem hipu v zvoniku, prestrašil se je Polikarp in se je vzdignil, ozrl se je skozi okno, nato pa je brez slovesa poskočil na vrt. Ropotoma je zaloputil župnik okno za njim . . .

Zjutraj je poslal po ključalničarja in po mizarja in zabila sta vsa okna, ki so držala na vrt. Pregledala in popravila sta zapahe in ključalnice na vseh durih, tako da sta izpremenila farovž v močno trdnjavo.

Z mrkim pogledom in zlovoljnim obrazom je šel hlapec preko dvorišča in je mrmral; kuharica je jokala in molila, dekla se je napravljala iz hiše.

Na večer je povabil župnik veselo družbo. Odbila je sedma, odbila osma ura, toda bilo ni nikogar. Miza je bila pogrnjena, lepo razvrščeni so stali kozarci, na dvorišču pa se ni oglasil korak. Prišel je naposled pisar, žejen človek, postal je na dvorišču in se je ozrl

proti oknu. Bog vedi, kakšna misel ga je nenadoma obsenčila : okrenil se je urno ter je pobegnil.

Župnik je čakal in zmerom bolj je rasla bojazen v njegovem srcu.

„Kaj sem jim storil, da se me ogibajo? O Bog, tako ostavijo človeka v nesreči samega!“

(Dalje prihodnjič.)

Tam v temnem lesu.

Tam na vejah v temnem lesu
pojejo mi črni kosi —
črni kosi, zlatokljuni.
Kaj pa poje mi letos,
kakšno novo o ljubezni?
O ljubezni, da ne vgasne
kakor zvezda na obzorju?
O ljubezni, da ne vtone
kakor solnce za gorami?
O ljubezni, da ne vsahne
kakor roža sredi vrta? —
O ljubezni, ki ne pade
kot pod ostro koso bilka?

— — — — —
A pojó si črni kosi
drobne pesmi o ljubezni:
Ljubav ugasne kakor zvezda,
ko se mladi dan zaznava —
Ljubav usahne — kakor roža,
ko jesen na vrt priplava . . .
Ljubav vtone kakor solnce
na večer tam za gorami . . .
Ljubav pade . . . kakor bilka
pod blestečimi kosami . . .

M. P. Nataša.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

VI.

omaj je odbila polnoč, je potrkalo narahlo na duri. Z vljudnim in veselim obrazom je stopil v sobo Polikarp, sedel je, natočil si je kozarec vina in je pripovedoval:

„Kakšen je bil začetek mojega življenja, ne vem natanko, ampak toliko je gotovo,

da je bil zelo klavrn. Ob tistem trenutku namreč, ko sem se vzdramil ter opazil na svojo žalost, da sem na svetu, sem bil oblečen v cunje, in kdor se mi je približal, me je pozdravil z brco . . . Spominjam se še, kako sem se vzdramil. Tam na velikem travniku je bilo, za vasjo, in fantje, moji tovariši, so bili žogo. Lep dan je bil in tako se je polastila tudi mene čudna želja; premagal sem bojazen — že takrat je bila bojazen v meni — in stopil sem bliže, da bi se igral z njimi. Ugledajo me komaj — vrišč in trušč. „Hej, Polikarp! Polikarp!“ Takoj so bili okoli mene in že sem ležal na tleh. „Udari Polikarpa! Udari!“ Jaz pa nič prosil, še bolelo me ni posebno. Le mislil sem: „Čemu me bijejo? Kaj sem jim storil?“ Takrat sem bil namreč še majhen in neumen. Vstanem naposled, pobegnem preko plota, ves obraz razbit in bulast. Pobegnem, bežim, vse preko travnika, preko polja, daleč stran, tako da nisem več videl vasi. Tam sedem in šele, ko sedim, se začnem ves tresti, tako čudno, kakor da bi me kdo stresal z obema rokama. Jokal pa nisem in sem le zmerom mislil: „Čemu so planili name, kaj sem jim storil?“ Tako sedim in mislim in nenadoma, kakor po božji milosti, me obsenči spoznanje: „Zato so planili nate, ker ti je ime Polikarp!“ In takrat sem zajokal; spoznal sem takrat, da sem izobčen za zmerom. Tako, glejte gospod župnik, sem se vzdramil . . .

Zakaj ste me tako hudo kaznovali za svoj greh? Lepo ste napravili, res: sebi greha sladkost, meni pokoro zanj! Ampak zakaj tako strašno pokoro? Kaj mi niste mogli vžgati pečata na čelo? Dal bi se morda zabrisati, zakriti s klobukom, z nemarno frizuro! Ime se ne da zabrisati, ne zakriti. Veste, kaj mi je prišlo nekoč na

misel? Da bi ga izgubil, vrgel mimogrede v vodo, ali da bi ga prilepil morda celo komu drugemu. Zato sem ga napisal na papir... Ali to se drži človeka kakor senca. Vse sem poskusil, da bi se ga iznebil — brez uspeha. Šel sem nekoč, ne vem kam, in sem došel berača, z eno boso nogo, drugo v cunje zavito. Lačen je bil, pa mu dam poslednjo desetico in ga naprosim, da bi menjal ime z menoj. Ime mu je bilo Jakob — kako blagoglasno, sladko ime! Pa me pogleda postrani, povpraša po imenu; ozrem se v tla, ker me je bilo sram, in mu odgovorim natihoma. Takoj mi vrže desetico pred noge in se okrene od mene z velikim zaničevanjem... Še pes, mislim, da bi me oblajal, če bi mu ponudil kaj takega; in nekateri psi imajo tako lepa imena!...

Mislite morda, da bi se dalo kaj napraviti z značajem, da bi čednosten človek tudi z najbolj neusmiljenim imenom za silo izhajal? O zmota! Vedeli ste v svojem srcu, kaj ste storili! Kako sem si iskreno želel, da bi bil šepav, grbast, kakorkoli spačen! Sladko bi mi bilo življenje! Pope je bil grbec, Byron je šepal... Pa recimo, da bi bilo Byronu ime Polikarp!...

Končano je zdaj, dopolnjena je poslednja štacija, ves kelih je izprazen!... Zdi se mi, gospod župnik, da sem bil rojen za liričnega pesnika. Vem, da je to opravilo najnižji klin na lestvici človeške družbe, ampak na lestvici je človek še zmerom. Zdaj pa pomislite, da bi brenkal Polikarp na srebrno liro, da bi Polikarp vzdihoval ob mesečini, da bi sanjale o Polikarpu sladkooke device!... Ampak to je posebna stvar, o devicah namreč...

Čudovito nežni so bili moji čuti in iz te nežnosti se je porodila bojazen. Bal se nisem samo ljudi; sram me je bilo celo in strah, če sem šel mimo živega polja, preko vriskajočega travnika; in klonil sem glavo ter se nisem upal ozreti, kadar me je vodila pot skozi gozd. Tako so pač hodili izobčenci, prodani narodu v zasmeh in zaničevanje... Pa sem ostavil vas, polje in travnike in sam ne vem, kako sem prišel v mesto.

Ob tistem času je bilo, da sem se zaljubil. Dekle ni bilo lepo, Bog varuj! Kozava je bila, nasek je imela nekoliko privihan in tako drobna in nežna je bila, da bi jo spravil brez težave pod suknjo. Premagale so me njene oči, zato ker se mi je zdelo, da gleda iz njih mnogo blagosti in usmiljenja. Čudni so bili tisti dnevi, polni strahu in upanja, in vendar so bili najlepši dnevi mojega življenja. Ah, kako hitro so minili!... Rada me je imela in sladko se je nasmejala, kadar sem jo nagovoril. „Pa zakaj,“ me je vprašala,

„zakaj mi ne poveš svojega imena? Saj ne vem, kako bi te klicala!“ — „No, zgodi se,“ pomislim, „kakor je božja volja!“ — Srce pa se mi je stiskalo zmerom bolj in v grlu me je dušilo, tako da nisem mogel izpregovoriti. „Ali bi se zlagal?“ mi je šinilo mahoma v glavo. „Pa čemu bi lagal, naposled pride itak na dan in sramota bi bila dvojna!“ . . . Tako sem se namenil, da ji povem resnico. Govoril sem prav potihoma, šepetaje, ker sem v svoji neumnosti mislil, da na tak način vsaj nekoliko zabrišem, ublažim sramoto. „Glej, ne bodi huda, zgodila se mi je nesreča ob rojstvu. Pri nas namreč, v tistem kraju, kjer sem se rodil“ — tako sem jo sleparil! — „v tistem kraju imajo ljudje čudno navado, da krstijo otroke na imena malo znanih svetnikov. To pa zategadelj, da bi tisti patroni, ki drugače nimajo veliko opravila, malo bolj skrbeli in se brigali za svoje varovance. Meni, na priliko, meni je ime Polikarp . . .“ Poslušala je, videla je mojo veliko zadrego, nato ni govorila več besede vso pot in tudi jaz sem molčal. Črez tri dni sem jo srečal, ko je šla s čokatim človekom, ki jo je objemal okoli pasu. Še ozrla se ni name . . .

Nato je šlo z mano še celo navzdol. Spoznal sem, da bi bil brezkoristen vsak napor; zato se nisem upiral več in edina moja skrb je bila, da bi se kolikor mogoče ognil zaničevanju. Tudi to je bilo težko! Plah in neroden, kakor sem bil, sem se neprestano zadeval s komolcem ob poštene ljudi, tudi tam, kjer bi čisto nič ne bilo treba. Nerodnost je izvirala iz plahosti, kakor plahost iz tenkočutnosti. Prepričan sem: če bi romal po puščavi in en sam človek še poleg mene, gotovo bi se zadel obenj, čisto gotovo bi se sprl ž njim. To se pravi, dobil bi brco od njega. Zdaj je konec teh reči, zdaj se smejem, kakor se reže veselo vsi mrtveci; že vedo zakaj . . . Takrat pa mi ni bilo do smeha in brez sramu lahko povem, da sem jokal včasi kakor ženska.

Pa ne mislite, da sem jokal zaradi udarcev! Ko sem bil še doma, v svoji ljubeznivi rojstni vasi in so me preganjali od kmeta do kmeta, je bilo moje telo vse marogasto; nisem se zmenil veliko, dasi je včasi skelelo, če sem se obrnil na postelji. Ne udarec — beseda je glavno, pogled! „Na, Polikarp, pankrt!“ To je bilo, dragi gospod župnik! Držalo se me je nekaj, prilepljeno je bilo name kakor krpa in zaradi tiste krpe vsa nadloga na svetu! . . . Nekega dne zapazim, da stojim na cesti ves razcapan; napol bos, neobrit in nepočesan in lačen. „No,“ si mislim, „če si že na cesti, pa hajd!“ In sem se napotil in sem romal do konca. Najprej brez posebnega

namenja, največ zategadelj, da bi se izognil ljudem. Zgodilo se je včasih, da so me pobrali na cesti ter me priprli za par dni, pozneje celo za par tednov. Ustavi me orožnik, povpraša me po imenu. „Polikarp!“ — „Ah, glejte, Polikarp!“ in mi položi težko roko na ramo. „Kaj ne bi malo z mano, Polikarp?“ — V zaporih sem se seznanil z različnimi ljudmi, z vagabundi in tatovi. Komaj sem jim povedal svoje ime, so se me zaničevaje in osorno ogibali, včasih pa so me korenito pretepli. Bog vedi, hudodelci so bili in malopridneži, pa bi bil od srca vesel in hvaležen, da bi me bili pozdravili prijazno, sprejeli me v svojo sredo . . .

Romal sem, romal, in polagoma se je porajala v mojem srcu lepa misel. „Odkod vse zlo?“ sem premišljeval. „Kdo je tisti, ki mi je bil prilepil umazano krpo na hrbet? Če bi ga poiskal?“ In ko je dozorela misel v mojem srcu, sem se napotil proti ravnemu cilju. O, dolga je bila pot, gospod župnik, dolga in polna težav! Omagoval sem že včasih, bilo mi je že pri srcu, da bi legel kam in počakal smrti. Toda čudovita moč je v človeku, ki ima pred sabo tako krasen cilj. Čudovita moč in bister razum. „Mati,“ sem si mislil, „ubogo dekle, me ni kaznovalo; umrla je ubožica, od same žalosti morda. Tudi oče me ni kaznoval, klatil se je ob tistem času bogvekod . . .“ Tedaj pa se mi je nenadoma zasvetilo, kakor božje razodetje je prišlo v mojo dušo in videl sem vso preteklost, kakor v knjigi napisano. „No, poiščem torej tistega kujona, pobaram ga, kako in kaj!“ . . . Tako se namenim ter se napravim; lepi jesenski dnevi so bili takrat in prijetna je bila pot. Na črevljih ni bilo več podplatov, suknjo sem izgubljal kosoma, brada mi je rasla. In vendar mi je bila pot tako lahka in veselo sem žvižgal. Zakaj imeniten je bil moj cilj . . .

Ob vsej radosti pa sem bil pozabil popolnoma, da sem lačen in žejen; tako sem bil navajen teh nadlog. Že se je mračilo, ko ugledam vas tam daleč pod hribom. „Da bi le do tja še prišel; usmili se, Bog!“ Noge so mi namreč že zelo omahovale in vsakih deset korakov sem sedel na kanton. Trepalnice so mi lezle, truden sem bil in bal sem se, da zadremujem ob cesti. Tako sem se le opotekal dalje in ženska, ki me je srečala, se je razjezila nad menoj: „Pijanec! Klada! Bos je in raztrgan, pa se napije po nečloveško!“ Debela starka je bila; šla je dalje, v naročju pa je imela otroka, novokrščenega, z belim prtom pogrnjenega . . . Komaj pol ure je bilo morda do vasi, jaz pa sem romal dolge ure, do svete polnoči. Zanašale so me pijane noge iz jarka v jarek, pa sem se le zmerom izkobacal. Dobro je še bilo, da je

pihal rahel veter — tako me je gnal po cesti, kakor kos papirja, na to stran, na ono stran, ostavil me je nekaj časa na tleh ter me je spet vzdignil . . . Naposled pa sem le prišel; sam angel varuh me je vodil za roko po pravi poti. Prišel sem in sem odprl duri in sem bil vaš gost, gospod župnik . . .“

Tako je pripovedoval Polikarp. Nekoliko utrudila ga je dolga zgodba, obrisal si je z robcem čelo in lica ter si oplaknil usta z dolgim požirkom.

„Zdaj se vam gotovo že nekaj zdi, kakšno imenitno opravilo me je bilo spravilo na tako težavno pot. Ni vam treba prebledeti, gospod župnik, nič hudega ni bilo! Kaj bi vam mogel vzeti? Malo ur vam je še prisojenih, čemu bi vam jih kratil? Ne, vzeti vam ne morem ničesar, pač pa vam lahko dam nekaj dragocenega. Nekaj dragocenega, gospod župnik, sem vam bil prinesel s sabo od svojega dolgega romanja . . .“

Mirno je sedel župnik, preslišal ni besede, toda ni se zganil, ni trenil z očesom. Ko je umolknil Polikarp, je nagnil župnik glavo in je zavzdihnil iz dna duše.

„Zgodi se po božji zapovedi!“

Polikarp pa se je nasmehnil neusmiljeno.

„Gospod župnik, svoje ime sem vam prinesel. Sami ste mi ga bili dali, vzemite ga! Čisto nepokvarjeno je še, prav nič obrabljeno, nič umazano . . .“

Župnik je sklenil roke kakor v molitev.

„Milost!“

„Eh, kaj!“ se je zasmel Polikarp. „Saj je čisto pošteno ime, čisto krščansko ime in Polikarp je bil velik svetnik! . . . Saj ga imate še v brevirju, v brevir ste ga bili vteknili! Le pogledjte, preberite, kako lepo se glasi!“

Župnik je izvlekel iz suknje brevir in v brevirju je bil listek. Vzel ga je narahlo v roko, samo s palcem in kazalcem, ter ga je ponudil preko mize Polikarpu.

„Zares, jako lepo ime je! Glej, toliko časa si ga nosil, zakaj pa se ga zdaj braniš? Saj ti je čisto vseeno! Polikarp ali Franc — kaj je ime? Ná, pa pojdi v miru!“

Polikarp je vzdignil obedve roki ter se je daleč odmaknil.

„O, gospod župnik, o, kako ste ljubeznivi! Le obdržite ime! Vam ga izročam, hranite ga in ga čuvajte! . . . Kaj pravite? Lepa krpa — poda se, takole na hrbtu prilepljena!“

In se je smejal hudobno.

„O, da bi vedeli, gospod župnik, kako lahko mi je zdaj pri srcu! In vendar je žalostno, če je vesel človek šele po smrti! Kaj bi dal, da sem doživel le eno samo lepo uro, vsaj minuto! Zakaj ta posmrtna radost je kakor drevo brez sence, kakor pesem brez zvokov, kakor, recimo, človek brez imena . . . No, boljše tako nego nikakor!“

Poslednji up se je vzdignil v srcu župnikovem.

„Ampak glej, kako pa boš zdaj brez imena? Kaj te ne bo nič sram? Vsi drugi, ki leže tam, imajo imena, lepa poštena imena — ti pa kakor nevernik! . . .“

Premeteno se je nasmehnil Polikarp.

„Ali mislite, da sem bil tako neroden? Poglejte no malo, gospod župnik, ozrite se — kje pa je vaše ime?“

Silno se je prestrašil župnik. Poskočil je, ves se je tresel in noge so se mu opletale. Listal je najprej po brevirju, nato je pretipal suknjo, telovnik, preiskal je vso sobo in pogledal je tudi v krstni list — imena ni bilo . . . Vzdignil je roke, prijel se je za glavo in je zajokal naglas.

„Ukradel si mi ime, vrni ga!“

Polikarp se je smejal krohotoma.

„Kaj? Ali nimate imena? Saj sem vam ga bil prinesel — lepo, blagozvočno, še čisto neobrabljeno ime! Tu leži, na mizi!“

Župnika je minila vsa bojazen; udaril je s pestjo po mizi in je kričal.

„Ime daj sem! Moje staro, pošteno ime! Ali te ni sram, da kradeš še po smrti? Daj sem!“

Ne jok, ne srd ni ganil Polikarpa. Vstal je izza mize, privihal si je ovratnik, ker je bilo hladno zunaj in se je odpravljaj.

„Kaj? Šel bi zdaj?“ je kričal župnik. „Tako ne pojdeš! Ime mi vrni, drugače ne pojdeš!“

Videl je škodoželjni, brezčutni Polikarpov obraz. Spoznal je, da izgrda ne opravi ničesar, in zato je govoril tiše, prosil je.

„Nikoli ti nisem nič hudega storil, nikoli te nisem žalil! Glej, usmili se starca, ki stoji že ob grobu! Zakaj bi mi zagrenil te maloštevilne zadnje ure? Če hočeš, postavim ti spomenik na grob, lep spomenik od marmorja; tudi rož ti nasadim na gomilo in ograjo napravim okoli . . . Daj, vrni mi ime!“

Polikarp je stal ob durih in ni izpregovoril besede; miren in hladen je bil njegov obraz. Župnik se je približal z omahujočimi koraki, sklenil je roke in je pokleknil.

„Daj, vrni mi ime!“

Zapihal je lahen veter, brez šuma so se duri odprle in zaprle.

Trudoma je vstal župnik, opotekel se je k mizi.

„Kakor je tvoja volja, o Gospod!“

Težko sopeč in z velikim naporom si je slekel suknjo; nato je poiskal šivanko in nit in si je prišil na suknjo listek. Roka se mu je tresla, solze so padale na suknjo. Naposled je bil listek prišit, prav na hrbtu, umazani krpi podoben.

„Hudo si me kaznoval, o Bog, toda veliki so moji grehi in sodba je tvoja!“

Oblekel je suknjo, pokleknil je in je prečul vso noč v solzah in v molitvi.

(Konec prihodnjič.)

Vsi so mimo mene šli . . .

Vsi so mimo mene šli,
ko sem bil sam na življenja poti;
prišle so bolečine nasproti
in so močile moje oči.

A vsi so mimo mene šli,
prijatelji in farizeji,
in bil sem ko berač ob meji,
ki čaka zastonj pomoči.

Le ti si postala pred menoj
in si mi belo roko dala,
in z belo rokó si iz srca pregnala
ves strah in ves nepokojo.

Pozdravljena — upanje mojih dni!
Pozdravljena in češčena!
Vsa moja ljubezen, iz tebe rojena,
naj tvoje ime časti!

A. Gradnik.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

VII.

e je sijalo solnce, ko je stopil župnik k oknu. Prelepo jutro je bilo; tenki, beli, svetlo obrobjeni oblaki so stali mirno na vzhodnem nebu. Z vrta je dišalo po zrelih jabolkih, po pokošeni travi. Na dvorišču je bilo še vse tiho, od nikoder se ni prikazal človek.

Ob oknu je slonel župnik in je mislil žalostne misli. Obraz se mu je bil zelo postaral; razoran je bil in splahnel, oči so bile globoko vdrti in redki, sivi lasje so viseli v nemarnih kodrih po čelu.

„Tako lepo božje jutro! Kako bi ga bil človek vesel, da bi bilo čisto njegovo srce! Zakaj sije tako prijazno to jesensko nebo? Nič več ne sije zame! Zakaj diše tako prijetno jesenske rože, zakasnelke? Nič več ne diše zame! . . . Hudo kazni mi je poslal Bog v svoji pravičnosti in nič posvetnega ne živi več zame! . . . Kako lep je zdaj svet in ljubezni vreden, ko ga gledam s tujimi očmi! Koliko lepega sem zamudil, ko sem imel vsega v izobilici, koliko je viselo ob potu jabolk, ki jih nisem utrgal, ker nisem bil ne žejen in ne lačen! . . . Za eno samo jabolko bi bil zdaj hvaležen, za en sam prijazen jutranji žarek! . . .“

Zazvonil je veliki zvon, slovesno se je razlegla pesem v jutro. Župnik se je prestrašil.

„Nedelja je danes in čisto sem bil pozabil . . . Treba je nastopiti to križevo pot!“

Z veliko pobožnostjo je molil jutranjo molitev, pokrižal se je in se je napravil, kakor je bil, neumit in nepočesan. Nekoliko so se mu tresle noge, tudi roka se mu je tresla, ko je odpirala duri, srce pa je bilo vdano.

„Kakor je božja volja!“ so šepetale ustnice. „Bog je poslal kazni, treba je, da jo trpim radovoljno. On mi je položil križ na rame, treba je, da ga nosim do konca! Kaj bi me bilo sram ljudi? Česa bi se bal? Kdor je brez greha, naj vrže prvi kamen name!“

Odprl je duri in je stopil na stopnice. Zelo strme so se mu zdele in zelo globoke; opiral se je z roko in je šel počasi, s trdimi, neokretnimi koraki.

Tedaj je prišla iz veže kuharica; ugledala ga je na stopnicah, strmela mu je par trenutkov topo v obraz, nato je sklenila roke nad glavo, zakričala je ter pobegnila . . .

Cerkev je bila natlačena; iz daljnih krajev so bili priromali ljudje, stali so celo na stopnicah pred odprtimi vrati in vsi kori so bili polni.

Razlegla se je bila po fari čudna vest, tako neverjetna in skrivnostna, da je nihče ni izpregovoril naravnost in da se je človek prekrizal, če je le pomislil nanjo. Bog vedi, kako se je porodila, kako raznesla; kakor mora je ležala na dušah; polrazumljiva bojazen, nerazločna slutnja.

„Pravijo, da so živega pokopali . . .“

„Kako pač živega? Dva dni je ležal v mrtvašnici, dišal je že . . .“

„Pa zakaj tako gomilo? Zakaj tak kamen?“

„Bog vedi zakaj; župnika vprašaj!“

Spogledala sta se in sta se ločila; obema je bilo v srcu mraz.

„Kamen ni več ležal, kakor smo ga bili položili; zjutraj je ležal počrez. In zrahljana je bila gomila . . . Kdo je imel opravka tam?“

„Kdo bi rahljajl gomilo, prelagal kamen? Vprašaj le tistega, ki leži tam spodaj! In vprašaj župnika!“

Umolknila sta v strahu in sta šla vsak svojo pot.

Stale so ženske v gruči.

„Kuharica pravi, da ga je videla, ko je plezal po noči črez zid. Oči je imel kakor oglje in dvakrat večji je bil nego v resnici. Stopil je k oknu župnikovemu in je kričal: „Nazaj! Nazaj!“ Bog vedi, kaj je hotel od župnika . . .“

Ženske so se pokrižale.

„Dekla pravi, da ga je videla, ko je šel po vasi, ne da bi se bil dotaknil tal z nogo. Kar preko streh, preko dimnikov. Drmaškov dimnik se je podrl sinoči; sunil je bil pač obenj po neprevidnosti. Dišalo je po žveplu in smoli . . . In nato skozi dimnik v farovž . . .“

Zavzdihnile so, pokrižale so se vdrugič.

„Hlapec pravi, da ga je videl, ko je hodil opolnoči po dvorišču, kakor bi iskal. Nato je odprl duri, ki so bile zaklenjene in zapahnjene; samo na kljuko je malo pritisknil, pa so se mu odprle nastežaj. Prepirla sta se z župnikom tako naglas, da se je vzbudil za hlevom pes in je lajal pol ure . . .“

V krčmi je sedela gospoda. Učitelj in župan sta pripovedovala svojo stvar.

„Nisem bojazljivec, ampak strah me je bilo!“ je pravil učitelj. „Mislil sem najprej, da je pijani, nato pa sem spoznal, da je . . . vrag vedi kaj! ‚Kaj mislita?‘ — naju vpraša kar naravnost — ‚kaj mislita, ali je mogoče, da bi razmaknil tako solidno rakev, da bi odvalil tako velik kamen?‘ Gledam, strmim — ne šali se, čisto resno govori . . . Rad bi vedel, kaj se mu je pripetilo, zakaj ga je tako globoko vznemiril neznani potepuh, ki je umrl v njegovem hlevu . . . Tudi sinoči me je vabil, ampak Bog se me usmili, nisem imel korajže, da bi bil šel . . .“

Župan je gledal zamišljen v svoj kozarec.

„Tudi mene je vabil, ampak toliko pravim, da bi šel rajši opolnoči na pokopališče. Nikoli še nisem videl takega obraza in sam ne vem, kako sem lomil po stopnicah navzdol in bežal po dvorišču. ‚Kaj pravita, ali je dobro shranjen?‘ naju vpraša. ‚Ali je človek tako krepak, da bi razmaknil to gomilo, stopil iz groba? Ali sem ga dobro zabil?‘ Tako izprašuje in se smeje široko kakor lobanja, oči pa niso bile več človeške . . . Kaj mislite, prijatelji, o stvari?“

Zdravnik je skomizgnil z rameni.

„Starec je, pa ni vse po pravici ž njim. Že drugače je bil včasih precej čuden človek — pa je prišlo nekaj posebnega, Bog vedi kaj, in ga je vsega zvrto glavilo . . . Saj je bil ves prepaden, ko je stal v hlevu pred mrtvim vagabundom . . .“

Župan se je nenadoma domislil.

„Glejte, vagabund je imel listek v suknji in župnik ga je spravil . . .“

„Kaj pa je bilo napisano na listku?“ je vprašal zdravnik.

Nista se mogla domisliti ne župan ne učitelj.

Tedaj je planil v sobo človek, razoglav, ves bled in zasoplen.

„Brž v cerkev! . . .“

Župnik je bil stopil v zakristijo. Mračno je bilo še tam; okno je bilo visoko in pobarvano. Ves truden je bil; oči, dasi široko odprte, so bile vse meglene in niso videle razločno.

Kmalu je prišel cerkovnik. Ko je ugledal župnika, je odprl usta in je ostal ob durih kakor okamenel.

„Kaj pa? Kaj pa?“ je jecljal in lica so mu bledela.

Župnik se je okrenil in je stopil počasi k cerkovniku. Velika žalost je bila razlita po njegovem obrazu, nagnil je nekoliko glavo ter mu je položil roke na rame.

„Prijatelj, ki me poznaš tako dolgo let in ki si mi zmerom zvesto služil — jokaj danes z menoj, usmili se me! Pripetila se mi

je velika nesreča, hudo kazen mi je poslal Gospod. Ne prestraši se preveč, prijatelj, če ti povem, kaj se mi je zgodilo! Glej, izgubil sem ime, svoje staro, lepo, pošteno ime! Bog mi ga je bil dal, Bog ga je vzel, njegovo ime bodi hvaljeno . . . Namesto prejšnjega pa sem dobil novo ime, kazen božjo na stara leta. Ne glej me tako mrko, ne zavrzi me! Zakaj vedi, o prijatelj, ime mi je Polikarp! . . .“

Cerkovnik je prebledel, vztrepetal, nato se je jadrno okrenil, zaloputil duri ter bežal po klancu navzdol.

„Ni usmiljenja na svetu!“ je zavzdihnil župnik ves žalosten in globoko sklonil glavo. Čul je iz cerkve šum, kakor od šepetanja številne množice.

„Fara je zbrana, pripravljen sem! Ti Bog mi daj moči!“

Prekrižal je roke na prsih, še trenotek je postal, nato je prestopil prag. S počasnimi, težkimi koraki, globoko sključen, je stopal proti oltarju. Gledal je v tla, nič krvi ni bilo v njegovih licih, siv, razoran in resen je bil obraz.

Po cerkvi je zašumelo glasneje, zazibalo se je, kakor da bi bil zapihal močen veter.

Pred oltarjem se je župnik okrenil in se je ozrl po množici. Tisočero začudenih, prestrašenih obrazov je strmelo vanj.

„Farani! Bratje v Kristusu!“

Trepetajoč in votel je bil njegov glas, toda krepak, tako da se je razlegala beseda jasno prav do stopnic pred cerkvijo.

„Lepo število let smo živeli skupaj v miru in prijaznosti. Bili ste mi vdani in tudi jaz sem vas ljubil. Če ste me žalili kdaj, odpuščam vam in tudi vi mi odpustite, če sem žalil koga izmed vas.“

Zašumelo je po cerkvi, zaihtelo.

„Tako je bilo in ne bo nikoli več! Zakaj pogledajte me, kako stojim pred vami, ves ubog, od glave do nog s sramoto pokrit! Hotelo se je Vsegamogočnemu, da mi je vzel ime, ki sem ga nosil v časti in poštenju tako dolgo vrsto let. Sodba je njegova, kazen je bila pravična. Od sinočnje noči, te žalostne, nesreče polne, mi je prilepljeno na suknjo čisto novo, zelo neprijetno ime in nosil bom to težko breme do groba. Ne zaničujte me, nikar me ne kamenajte! Bog je sodil, zakaj bi sodili še vi? Pomislite, bratje v Kristusu, in jokajte z mano: odslej mi je ime Polikarp! . . .“

Sredi množice je zakričala ženska.

„Prostora! Ven!“

Iz krika se jih je porodilo tisočero; kakor da bi se bila nena doma, hrupoma odprla vsa okna in bi bil bruhtnil v cerkev silen vihar.

Ljudje so padali v gneči in vstajali, ženske so jokale z nenaravnim, kričečim glasom. Iz blelih obrazov so gledale široke, zakrvavele oči . . . Kakor črna reka se je razlilo po stopnicah, valilo se po klancu navzdol.

„Obseden! Obseden!“

Bežali so ljudje in so bežali zmerom dalje, razkropili se po skritih stezah, po polju, poskrili se pod kozolce. V cerkvi in na vasi je zavladala hipoma tišina.

Župnik je strmel v bežečo množico z velikim pogledom, topim od groze.

„Zaničevan! Izobčen!“

Zakril je obraz z rokami in se je zgrudil pred oltarjem na kolena . . .

V zakristiji so se oglasili koraki, zdravnik, učitelj in župan so stopili v cerkev.

Župnik je vzdignil glavo, vstal je, umaknil se je za korak. Iztegnil je roko in izpregovoril s trepetajočim glasom.

„Kdor je brez greha, naj vrže prvi kamen name!“

„Nobeden ni brez greha!“ se je nasmehnil zdravnik.

„Zakaj ste se tako razburili?“ je vprašal učitelj.

„Tako vam torej razodenem, zato da se odvrnete od mene z gnusom in strahom, vi prijatelji blagi, ki sem vas ljubil . . . Vedite, da mi je ime Polikarp!“

Ozrli so se osupli nanj.

„Tukaj je napisano, trdno prišito, ni je več moči na svetu, ki bi izbrisala to sramoto! . . . In tako pojdite ter me zaničujte! . . .“

Zdravnik se je zasmel veselo.

„Ej, gospod župnik, čemu bi vas zaničevali? Meni, na priliko, je ime Matija . . .“

Nezaupno mu je pogledal župnik v obraz.

„Da me ne sovražite?“

„Ne! Ne!“ se je smejal zdravnik.

„Ne! Ne!“ je ponovil učitelj.

„Da ne pljujete predme?“

„Ne! Ne!“

Narahlo ga je prijel zdravnik za roko.

Mir je legel na župnikov obraz, napol so se mu zatisnile oči.

„Truden sem!“ je zavzdihnil in se je opotekel . . .

— — — — —
Zunaj je sijal še dan, hladen somrak je bil v sobi.

Župnik se je ozrl, spoznal ni nikogar. Soba je bila bela, prazna, ena sama sveta slika je bila na steni, pod njo je visel velik molek. Ob postelji je sedela usmiljenka, črno oblečen človek je stal ob oknu.

Spoznal ni nikogar, toda polagoma so se mu oči odpirale, ugledal je tam košato drevje in lopo, skrito sredi vrta. Dišalo je močno po rožah, po zrelih jabolkih in pokošeni travi. Obraz se mu je ves pomladil, lep nasmeh je legel na ustnice.

„Marjeta! Marjetica! . . .“

In nikoli ni več izpregovoril besede.

===== Konec. =====

Gorenjska bajka.

Nelly, ti dražestna roža,
najlepša pač vrta Kranja,
o, čemu ti pojem v daljni tujini
pesem polno vzdihovanja!

Plamenico si vrgla v srce moje,
v dušo radost izlila.
O, čemu ti pojem v daljni tujini,
ti lepa gorenjska Vila!

Nelly, Nelly!
moja ljubav je blazna!
In ta radost, ta slast, ki jo čutim,
je neizrazna.

O, ne glej mi v srcé!
V njem grenke strasti se podé,
grešne želje.
Jaz te kolnem in molim obenem.
O, ne glej mi v obraz! . . .
Jaz venem . . .
Upal, bled sem jaz,
čoln razbit, brez nad . . .
Koprnenje po tebi
z lic mi trga pomlad.

Fran Valenčič.